

Stichting
Pensioenfonds
Capgemini Nederland

Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland
Reykjavikplein 1
3543 KA Utrecht

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 41184467

Verslag over het boekjaar
1-1-2016 t/m 31-12-2016

Inhoud

	Pagina
Voorwoord	5
Bestuur en organisatie	7
Meerjarenoverzicht	9
Missie, Visie en Strategie	
Missie	11
Visie	11
Strategie	11
Bestuursverslag	
Financiële Positie	13
Pensioenbeleid 2016	15
Verloop verzekerdenbestand	17
Investeringsprincipes	19
Beleggingsbeleid en Jaarplan	19
Risicomanagement	19
Organisatie	21
Communicatie	25
Vermogensbeheer	27
Feitelijke beleggingsportefeuille en rendement	28
Wijzigingen in 2017	29
Maatschappelijk Verantwoord Beleggen	30
Samenvatting actuariel rapport	31
Toekomst paragraaf	36
Verslag van het verantwoordingsorgaan	
Reactie van het bestuur op de aanbevelingen door het verantwoordingsorgaan	39
Visitatiecommissie	
Samenvatting Bevindingen Visitatie 2016	41
Reactie Bestuur op rapport van de Visitatie Commissie	43

Pagina

Jaarrekening

Balans per 31 december	46
Staat van baten en lasten	48
Kasstroomoverzicht	50
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	51
Toelichting op de balans per 31 december	56
Gebeurtenissen na balansdatum	66
Toelichting op de staat van baten en lasten	67
Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	73
Resultaatbestemming	73
Risicoparagraaf	74

Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	83
Actuariële verklaring	84
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	86

Voorwoord

Het jaar 2016 was, evenals de voorgaande jaren, wederom een turbulent jaar voor vele pensioenfondsen, waaronder ook het Capgemini pensioenfonds. Het fonds heeft nog steeds een dekkingstekort en de aanhoudend continu lage rentestand blijft zorgwekkend. De lichte stijging van de rentestand eind 2016 is in deze een lichtpuntje. Zet deze stijging door in 2017, dan zal dat bijdragen aan het geleidelijk verbeteren van de dekkinggraad, en het voorkomen van een eventuele nieuwe korting.

Het economisch herstel heeft zich het afgelopen jaar doorgezet en het CPB geeft aan dat Nederland uit de crisis is. De uitkomst van de Amerikaanse verkiezingen en de politieke ontwikkelingen in Europa leveren nieuwe onzekerheden op, die van invloed kunnen zijn op de rentestand en de aandelen markten.

Door de overgang naar de gewijzigde pensioenregeling per 1 januari 2016 heeft in 2016 geen opbouw meer plaats gevonden in het Defined Benefit gedeelte van het fonds. In 2016 is de Wet Verbeterde Premiereregeling aangenomen en die hebben de sociale partners en het fonds opgepakt en omgezet in een verbeterde regeling voor het ouderdomspensioen van het Defined Contribution gedeelte. Er is gekozen om alleen de variabele optie aan te gaan bieden, daar deze zowel bij aanvang een significant hoger ouderdomspensioen oplevert als ook gemiddeld over de looptijd een hoger ouderdomspensioen oplevert. Door gebruik te maken van het shoprecht kan de deelnemer alsnog een vast pensioen aankopen bij een verzekeraar.

De eisen die door de DNB gesteld worden aan pensioenfondsbestuurders worden steeds stringenter, deze trend is ook in 2016 verder doorgetrokken. Nu dient bijvoorbeeld een bestuurder bij benoeming al te voldoen aan de gestelde criteria van DNB. De verwachting is dan ook dat de huidige governance opzet van het pensioenfonds (voor en door de deelnemers) op termijn steeds moeilijker vol te houden zal zijn.

In 2016 heeft DNB een beleggingsonderzoek uitgevoerd bij het fonds. Hierbij is het fonds onderzocht in hoeverre we voldoen aan alle wettelijke en overige eisen gesteld door DNB. Dit heeft geleid tot een rapport met bevindingen van DNB, die het fonds in de loop van 2017 zal opvolgen met verbetermaatregelen.

De samenstelling van het bestuur is in 2016 niet gewijzigd. Per 1-7-2017 loopt de zittingstermijn van Bert Holsappel (namens de OR) en Dirk Neuhaus (gekozen door de deelnemers) af. Vanuit de Centrale Ondernemingsraad is Bert Holsappel gevraagd om de OR opnieuw te vertegenwoordigen middels een nieuwe zittingstermijn en Bert heeft dit verzoek ingewilligd. Dirk Neuhaus heeft aangegeven zich herkiesbaar te stellen. Aangezien er zich geen andere kandidaten hebben gemeld, zal Dirk Neuhaus voor een nieuwe termijn worden benoemd.

Het verantwoordingsorgaan heeft ook in 2016 haar kritische rol richting het bestuur en het functioneren van het pensioenfonds als geheel wederom zorgvuldig en grondig uitgevoerd. Dit wordt door het bestuur enorm gewaardeerd. De zittingstermijn van Jan van Ruijven is verlengd tot eind april 2017. Begin 2017 is het traject voor opvolging van Jan van Ruijven ingezet.

Tenslotte spreek ik namens het bestuur wederom mijn waardering uit aan allen die zich hebben ingezet voor het pensioenfonds. Wederom ook In het bijzonder wil ik hier de bijdrage van René Starmans vermelden, die ook dit jaar weer een aanzienlijke bijdrage heeft geleverd met zijn ondersteuning van het pensioenfonds.

Henk Knol
Voorzitter

Bestuur en organisatie

Bestuur

<i>Benoemd door de deelnemers</i>	<i>Functie</i>	<i>Geboortedatum</i>	<i>Lid vanaf</i>	<i>Einde zittingsduur</i>
dhr. H. Knol	voorzitter	29-05-1955	09-05-2003	01-07-2019
dhr. D.W. Neuhaus	secretaris	11-05-1955	30-01-2014	01-07-2017
<i>Benoemd door de werkgever</i>				
dhr. J.H. van Hensbergen	bestuurslid	04-08-1973	01-09-2016	01-07-2020
<i>Benoemd door de Ondernemingsraad</i>				
dhr. A.J. Holsappel	bestuurslid	21-09-1956	10-04-2013	01-07-2017
dhr. J.A. van Hooijdonk	bestuurslid	12-10-1955	01-03-2010	01-07-2020
<i>Benoemd door de pensioengerechtigden</i>				
dhr. W.F. Heukels	bestuurslid	11-04-1948	17-04-2014	01-07-2018

Verantwoordingsorgaan

dhr. H.J.M. Wasser	namens werkgever	03-09-1958	01-01-2016	31-12-2017
dhr. W.G.W.M. Hendrickx	namens pensioen- gerechtigden	18-12-1948	01-01-2015	31-12-2018
mevr. J.M. Ester	namens gewezen deelnemers	29-04-1965	01-01-2015	31-12-2019
dhr. J.F.M. Ruijven	namens deelnemers	31-07-1958	01-01-2008	31-12-2016

Compliance officer

dhr. E. Haffmans Compliance Officer Capgemini

Aangesloten ondernemingen

Capgemini N.V. met de navolgende gelieerde ondernemingen:

Capgemini Nederland B.V.

Capgemini Sourcing B.V.

Dunit B.V.

Capgemini Educational Services B.V.

Organisatie

Adviseur	W.W.H. Starmans
Waarmerkend actuaris	Towers Watson Netherlands B.V. te Amstelveen
Adviserend actuaris	Towers Watson Netherlands B.V. te Purmerend
Accountant	KPMG Accountants N.V. te Utrecht
Visitatiecommissie	VCHolland te Utrecht
Bestuursondersteuning	AZL te Utrecht
Administrateur	AZL te Heerlen
Vermogensbeheer	NN Investment Partners te 's Gravenhage
Advisering vermogensbeheer	Towers Watson Netherlands B.V. te Amstelveen
Custodian	Kasbank N.V. te Amsterdam
Herverzekering	Elips Life AG
Internetsite	www.pensioenfondscg.nl

Meerjarenoverzicht

	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen					
Deelnemers	3.705	3.957	4.193	4.481	4.711
Gewezen deelnemers	7.432	6.882	6.480	6.423	5.976
Pensioengerechtigden	710	619	526	454	389
Exedentregeling	5.217	5.275	5.284	5.317	5.260
Vrijwillige regeling A ¹⁾	992	1.013	1.109	1.158	1.305
Vrijwillige regeling B ¹⁾	17	17	32	33	34
Premieregeling 2016	2.183	0	0	0	0
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Technische voorzieningen	646.961	587.911	528.882	411.228	414.529
Reserves					
Algemene reserve	-38.216	-40.800	9.675	21.712	929
Bijdragen van werkgevers en werknemers ²⁾	24.833	25.921	24.853	28.952	32.768
Pensioenuitkeringen	5.215	4.628	4.151	3.856	3.654
Beleggingen:					
Belegd vermogen voor risico pensioenfonds	601.219	538.655	535.148	426.512	410.968
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	61.277	-7.646	99.909	2.058	44.548
Return o.b.v. total return	11,45%	-1,00%	22,80%	0,70%	12,47%
Beleggingen voor risico deelnemers	120.498	95.204	95.217	84.768	75.835
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	6.654	-421	7.893	3.657	7.629
Beleggingsrendement voor risico deelnemers	6,17%	-0,44%	8,47%	4,55%	10,95%

1) Regeling A heeft als spaardoel een hoger ouderdomspensioen en/of een nabestaandenpensioen. Regeling B had als spaardoel om eerder met pensioen te gaan of een tijdelijk pensioen aan te kopen en is per 1-1-2005 om fiscale redenen een gesloten regeling geworden.

2) Inclusief bijdragen voor risico deelnemers (voorheen premies pensioenspaarkapitalen).

	2016	2015	2014	2013	2012
Pensioenvermogen	729.243	642.315	633.774	n.v.t.	n.v.t.
Dekkingsgraad	95,0%	94,0%	101,8%	105,3%	100,2%
Beleidsdekkingsgraad	92,2%	95,8%	105,5%	n.v.t.	n.v.t.
Minimaal vereiste dekkingsgraad	103,6%	103,8%	104,5%	104,5%	104,5%
Vereiste dekkingsgraad	112,1%	113,2%	111,7%	115,1%	114,6%

Missie, Visie en Strategie

Missie

Het pensioenfonds heeft als missie het verzorgen van oudedagsvoorzieningen aan personen die een arbeidsverband met Capgemini Nederland hebben of gehad hebben, alsmede nabestaandenvoorzieningen voor hun achtergebleven partners en wezen. Om deze missie te kunnen realiseren verkrijgt het fonds de daartoe benodigde middelen door inbreng van deelnemers en door het creëren van rendement en beheert deze zo goed mogelijk.

Visie

Het pensioenfonds is een fonds voor de deelnemers en van de deelnemers. Het fonds zal de wensen en beperkingen ten aanzien van de pensioenvoorzieningen, indien die in de tijd in de onderneming wijzigen, volgen. Het fonds volgt de afspraken die sociale partners maken ten aanzien van toekomstige opbouw en beschermt de rechten die in het verleden zijn opgebouwd. Het pensioenfonds zal tegen zo laag mogelijke kosten de aanwezige middelen beheren en streeft daarbij naar een acceptabel rendement.

Strategie

Het pensioenfonds zal streven naar sterk contact met (ex)deelnemers, werkgever en ondernemingsraad. Dit om de mening van deze betrokkenen te blijven volgen en het vertrouwen van deze betrokkenen te behouden. Het pensioenfonds wenst geen eigen organisatie op te bouwen, doch beheerstaken en administratietaken uit te besteden aan professionele organisaties. Deskundigheid die is benodigd zal bij hoog aangeschreven bureaus worden betrokken. Het pensioenfonds zal de belangen van verschillende groepen open en transparant ter discussie brengen en afwegen. Op het gebied van vermogensbeheer zal het beleid betreffende de afwegingen tussen te nemen risico's en gewenste beleggingsrendementen zo zichtbaar en transparant mogelijk gemaakt worden.

Bestuursverslag

Financiële Positie

2016 was voor het fonds ook ten opzichte van de benchmarks een goed beleggingsjaar. De behaalde resultaten op aandelen en vastrentende waarden zorgden voor een toename van het vermogen ten opzichte van ultimo 2015.

Door de ook in 2016 verder dalende rente zijn daarin tegen de verplichtingen gestegen.

Als gevolg hiervan steeg de actuele dekkingsgraad van 94,0% ultimo 2015 naar 95,0% ultimo 2016. De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden) is echter nog wel aan het dalen. Was deze ultimo 2015 nog 95,8%, ultimo 2016 bedroeg deze 92,2%. De verbetering in de actuele dekkingsgraad eind 2016 is wel een eerste indicatie dat ook de beleidsdekkingsgraad zich weer begint te herstellen. Dit is ook nodig om te voorkomen dat het fonds kortingen zou moeten doorvoeren. De reële dekkingsgraad per 31 december 2016 is 73,3% (31 december 2015 76,2%).

Wij hebben ook in 2016 een bijgewerkt herstelplan ingediend bij de Nederlandsche Bank. Dit plan wordt (zolang nodig) geëvalueerd en bijgewerkt. Volgens dit plan kan het fonds nog tijdig herstellen en is een korting in 2017 niet nodig.

Pas als de beleidsdekkingsgraad weer boven de 110% is gestegen mag het pensioenfonds gedeeltelijk gaan indexeren. Dit zal zeker in 2017 dus nog niet het geval zijn.

Ontwikkelingen in 2016

Premie

De premie is leeftijdafhankelijk en leidt op basis van staffels (zie factorenreglement) naar individuele inleg in de premieregeling.

Het fonds probeert hierbij de 3% fiscale staffel te volgen, maar moet daarbij uiteraard wel rekening houden met premie inleg.

Deze dient kostendekkend te zijn. Daarom bepaalt het pensioenfondsbestuur elk jaar voor welk percentage de fiscale staffel gevolgd wordt, oftewel de ingelegde premie is leidend. In 2016 kon daarom 82% van de fiscale staffel ingelegd worden op de individuele pensioen bestemming rekening.

Kosten administratie en vermogensbeheer

We streven volledige transparantie na ten aanzien van de uitvoeringskosten. Dit gaat verder dan alleen de direct in de jaarrekening te verantwoorden kosten. Het transparant maken van alle kosten en het afzetten tegen een benchmark is daarbij een middel om de kosten verder te beheersen. In onderstaand overzicht geven wij hieraan invulling in lijn met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

	2016	2015	2014	2013
Administratie				
Kosten in Euro per deelnemer	€ 283,50	€ 273,38	€ 234,37	€ 251,06
Vermogensbeheer				
Kosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,49%	0,48%	0,47%	0,49%
Transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,09%	0,06%	0,04%	0,03%

Ad administratie

Onder administratiekosten worden verstaan de kosten van uitbesteding, bestuur en toezicht. De administratiekosten zijn in 2016 gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. Als deelnemers worden in dit verband gedefinieerd de actieve deelnemers en de pensioentrekkers. Ex-deelnemers (slapers) worden hier niet meegenomen. De som van deze aantallen zijn ultimo 2016 per saldo 161 personen lager dan ultimo 2015 waardoor de kosten per deelnemer toch gestegen zijn. De kosten per deelnemer voor ons fonds liggen onder het gemiddelde voor vergelijkbare fondsen. Wij streven er naar dit zo te houden en de kosten te verlagen als het aantal deelnemers afneemt.

Ad Kostenvermogensbeheer

Afgezien van de transactiekosten zijn de vermogensbeheerkosten in zijn totaliteit ongeveer gelijk gebleven als percentage van het beheerde vermogen ten opzichte van 2015. Het bestuur probeert de beheerkosten niet verder op te laten lopen. De transactiekosten zijn wel opgelopen, maar dit komt niet zozeer doordat deze kosten werkelijk toegenomen zijn, maar door het feit dat er beter gerapporteerd wordt over de werkelijk gemaakte transactiekosten.

De kosten van het vermogensbeheer ad €2.990.000,- worden in de volgende tabel uitgesplitst, naar beheerkosten, transactiekosten en overige kosten. De eerste twee worden verder verbijzonderd naar beleggingscategorie.

	Beheer- kosten	Performance gerelateerde kosten	Transactie- kosten	Totaal
	in € 1.000	in € 1.000	in € 1.000	in € 1.000
Kosten per beleggingscategorie				
Onroerende zaken	80	–	5	85
Aandelen	684	–	123	807
Private equity	–	–	–	–
Vastrentende waarden	774	–	300	1.074
Hedgefunds	–	–	–	–
Commodities	29	–	2	31
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl. overlay	1.567	–	430	1.997
Kosten overlay beleggingen	–	–	108	108
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	1.567	–	538	2.105
Overige vermogensbeheerkosten				
Kosten fiduciair beheer	486	–	–	486
Bewaarloon	55	–	–	55
Overige kosten	344	–	–	344
Totaal overige vermogensbeheerkosten	885	–	–	885
Totaal kosten vermogensbeheer	2.452	–	538	2.990

Toelichting kosten vermogensbeheer

Van bovengenoemde kosten is € 54.000,- (dit is na verrekening van rebates per saldo € 649.000,-) rechtstreeks via nota's bij het fonds in rekening gebracht. De rest is verrekend in de koersen van de betreffende beleggingsfondsen.

Boven op de beheerkosten komen de transactiekosten. Niet alle transactie kosten zijn zichtbaar. De Nederlandse pensioenwereld probeert al jaren een beter inzicht te krijgen in de gemaakte transactiekosten. Dit lukt steeds beter. Wij hebben over 2016 meer en betere informatie gekregen. Dit heeft er toe geleid dat de gerapporteerde transactiekosten gestegen zijn van 0,06% naar 0,09%. Het streven is om in 2017 alle transactiekosten in beeld te hebben conform de richtlijnen van de Pensioenfederatie. We verwachten niet dat de transactiekosten nog veel zullen stijgen omdat van de meeste vermogensbeheerders gegevens zijn ontvangen in 2016. De advieskosten vermogensbeheer zijn in de jaarrekening verantwoord onder de administratiekosten.

Pensioenbeleid 2016

Pensioenregeling

Wij voeren de pensioenregeling van Capgemini Nederland uit. De regeling is modulair opgebouwd en biedt de deelnemers een levenslang ouderdomspensioen vanaf AOW leeftijd en gedurende het deelnemerschap een nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis. De regeling bestaat uit de volgende modules:

Premieregeling

Vanaf 2016 vindt de volledige pensioenopbouw plaats binnen de premieregeling. Deze regeling heeft het karakter van een premieovereenkomst. Hierbij wordt een premie beschikbaar gesteld. De premie is een percentage van het salarisdeel boven het franchise, tot aan maximaal € 101.519. Het percentage is leeftijdsafhankelijk. De premie wordt belegd in een of meerdere beleggingsfondsen. Op de pensioendatum kan het aldus opgebouwde kapitaal worden aangewend voor de aankoop van een levenslang ouderdomspensioen eventueel gecombineerd met een nabestaandenpensioen.

Vrijwillige regeling

Als aanvulling op de pensioenopbouw in de premieregeling wordt de deelnemers de mogelijkheid geboden om door middel van vrijwillige stortingen extra pensioen te verwerven. De hoogte van de stortingen is gemaximeerd volgens een door het bestuur vastgestelde richtlijn. De maximale storting wordt uitgedrukt in een percentage van de pensioengrondslag en is leeftijdsafhankelijk. De vrijwillige regeling heeft eveneens het karakter van een premieovereenkomst.

Nabestaandenvoorziening

De nabestaandenvoorziening kent het karakter van een uitkeringsovereenkomst. Het verzekerde nabestaandenpensioen is gelijk aan 1,225% van de laatst vastgestelde pensioengrondslag (zonder rekening te houden met het grenssalaris en tot een salaris van maximaal € 101.519) vermenigvuldigd met een fictief aantal deelnemersjaren, voor alle deelnemersjaren voor 2015. Vanaf 2015 geldt een percentage van 1,099% van de grondslag. Het fictieve aantal deelnemersjaren is gelijk aan het aantal deelnemersjaren dat de deelnemer zou kunnen bereiken vanaf de datum van aanvang van het deelnemerschap. Het wezenpensioen bedraagt 20% van het vastgestelde nabestaandenpensioen.

Aankoop pensioen uit premieregeling en vrijwillige regeling

Bij de omzetting van kapitaal uit de premieregeling en de vrijwillige regeling naar pensioenaanspraken worden omzettingfactoren gebruikt, zoals vermeld in het factorenreglement 2016.. De methodiek en de factoren worden regelmatig geëvalueerd.

Overgangsbepalingen

In de regeling is een aantal overgangsbepalingen opgenomen die waarborgen dat de in de oude regelingen opgebouwde aanspraken als premievrije rechten voor de deelnemers worden meegenomen in de nieuwe regeling.

De belangrijkste kenmerken van de regeling zijn als volgt:

2016

Pensioensysteem	Beschikbare premie
Minimum toetredingsleeftijd	Geen
Pensioenleeftijd	AOW-leeftijd
Franchise	€ 12.498,-
Partnerpensioen	1,099%
Maximum pensioengrondslag	€ 101.519,-

Premies 2016

Met ingang van boekjaar 2016 is er geen gedempte kostendekkende premie meer van toepassing als gevolg van de overgang naar een nieuwe regeling.

De feitelijke premie en kostendekkende premie is als volgt opgebouwd:

	Feitelijke premie	Kostendekkende premie
Actuarieel benodigd	2.042	2.042
Opslag in stand houden vereist vermogen	11	11
Opslag voor uitvoeringskosten	1.098	1.098
Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	0	0
Stortingen BPR	21.184	21.184
Overschot	156	0
	24.491	24.335

Verloop verzekerdenbestand

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen- gerechtigden
Stand per 31 december 2015	3.957	6.882	619
Mutaties door:			
Nieuwe toetreding	435	0	0
Ontslag met premievrije aanspraak	-672	672	0
Waardeoverdracht	0	-7	0
Overlijden	-4	-12	-8
Ingang pensioen	-14	-69	124
Afkopen	0	-19	-14
Andere oorzaken	3	-15	-11
Mutaties per saldo	-252	550	91
Stand per 31 december 2016	3.705 ¹⁾	7.432	710

1) Waarvan deelnemers met (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling

101

Specificatie pensioengerechtigden

	2016	2015
Ouderdomspensioen	497	418
Partnerpensioen	138	128
Wezenpensioen	75	73
	710	619

Waardeoverdrachten

Het is niet toegestaan waardeoverdrachten uit te voeren als de dekkingsgraad van het pensioenfonds of het andere bij de waardeoverdracht betrokken pensioenfonds onder de 100% is. Aangezien de dekkingsgraad sinds eind 2014 onder de 100% is, is het voorsnog niet meer mogelijk waardeoverdrachten uit te voeren.

Wijzigingen Pensioenregeling in 2016

Wettelijke veranderingen

1. Fiscale wijzigingen
 - Het kabinet heeft de AOW-leeftijd versneld verhoogd naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021. In 2016 is de AOW leeftijd 65 jaar plus 6 maanden.
2. Overige wettelijke wijzigingen
 - Het kabinet werkt aan plannen voor een andere opzet van het pensioenstelsel dat huidige knelpunten moet oplossen. Het kabinet wil een toereikend pensioen voor alle werkenden, de doorsneesystematiek afschaffen en een transparant, persoonlijk pensioencontract met ruimte voor solidariteit, collectiviteit en maatwerk. In het najaar van 2015 heeft het kabinet een werkprogramma hiervoor uitgewerkt.
 - Vanaf 1 januari 2016 is de Wet algemeen pensioenfonds in werking. Het algemeen pensioenfonds maakt een nieuwe vorm van bundeling in de uitvoering van pensioenregelingen mogelijk.
 - Per 1 januari 2016 gelden nieuwe eisen rond het uniforme pensioenoverzicht (UPO), zodat dat korter en begrijpelijker wordt. Per 1 juli 2016 moeten pensioenuitvoerders het nieuwe communicatie-instrument Pensioen 1-2-3 (de nieuwe startbrief) aanbieden, waarmee op hoofdlijnen inzicht wordt gegeven in de belangrijkste kenmerken van de pensioenregelingen. Vanaf deze datum geldt tevens de verplichting om bepaalde informatie beschikbaar te stellen op de website van de pensioenuitvoerder.
 - De Wet werken na de AOW-gerechtigde leeftijd faciliteert het (door)werken na de AOW-gerechtigde leeftijd op basis van een arbeidsovereenkomst. Daartoe is een aantal arbeidsrechtelijke bepalingen in verschillende wetten gewijzigd. De wet is in werking getreden op 1 juli 2016. Tevens zijn maatregelen getroffen om verdringing van nog niet AOW-gerechtigde werknemers tegen te gaan. Nu zijn AOW-gerechtigden nog vaak werkzaam op basis van een uitzendovereenkomst of als zzp'er
 - Op 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) in werking getreden. Deze wet biedt mogelijkheden om een pensioenuitkering in te kopen waarbij het beleggingsrisico en het biometrisch risico door de deelnemer zelf wordt gedragen en de pensioenuitkering dus variabel wordt. Met deze wet wordt tegemoetgekomen aan de steeds slechter wordende inkoopcondities van een vaste uitkering op pensioendatum door de almaar dalende rente.
 - De Belastingdienst heeft besloten dat de nieuwe WVP een onacceptabele keuzedruk kan creëren voor mensen die nu rond de pensioneringsdatum zitten. Zij biedt voor mensen die na 1 juli 2016 pensioneren uitstel voor de keuze vast of variabel pensioen tot 1 juli 2017.

Wijzigingen Pensioenregeling in 2017

Het bestuur heeft besloten om de pensioenrichtdatum voor alle deelnemers en ex-deelnemers op een lijn te brengen. Vanaf 1 januari 2017 zal deze datum op de AOW datum worden gebracht. Deze wijziging heeft geen gevolgen voor deelnemers, daar vervroegen en verlaten van pensioendatum ruim mogelijk blijft. De waarde van de rechten blijft behouden en worden administratief naar de AOW leeftijd omgerekend.

De Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) biedt de mogelijkheid van een variabel pensioen. Door het bestuur is dit aangegrepen om per 1 januari 2017 geheel over te gaan naar een variabel pensioenaanbod. Deelnemers die hun gespaarde kapitaal uit de premieregeling en indien van toepassing de vrijwillige regeling willen gebruiken voor inkoop bij het fonds krijgen dit aangeboden. De

inkoop van een vaste uitkering wordt gestopt, hiervoor wordt naar externe partijen verwezen. Het aanbod voor een vaste uitkering dat het fonds kan doen is de afgelopen jaren zo verslechterd dat het bestuur dat niet meer realistisch acht.

Investeringsprincipes

Ons beleggingsbeleid is gebaseerd op investeringsprincipes. Wij hebben deze principes opgesteld om sturing te geven aan de beleggingsstrategie en de implementatie daarvan in het beleggingsbeleid. Onze investeringsprincipes zijn:

1. Wij willen een pensioenregeling tegen een acceptabele prijs met een kans op indexatie. Dit maakt het nemen van beleggingsrisico's noodzakelijk, teneinde extra rendement te kunnen genereren.
2. Wij beleggen, als jong fonds, voor de lange termijn. Daarom kunnen wij profiteren van tijd- en illiquiditeitspremie.
3. Een dynamisch (risicogedreven) beleggingsbeleid kan waarde toevoegen.
4. Diversificatie over verschillende risicobronnen voegt waarde toe.
5. Actief beheer kan waarde toevoegen ('actief tenzij').
6. Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) dient een plaats te hebben in het beleggingsbeleid binnen de praktische mogelijkheden welke daarvoor beschikbaar zijn.

Beleggingsbeleid en Jaarplan

Onze beleggingsportefeuille bestaat uit twee delen:

- Een matching portefeuille, waarmee we de ontwikkelingen van onze verplichtingen zo goed mogelijk willen volgen
- Een return portefeuille, waarmee we extra rendement willen behalen, om toekomstige indexering mogelijk te maken

Omdat we in 2017 gaan nadenken over de richting van ons pensioenfonds, willen we momenteel geen extra beleggingen doen in illiquide producten (beleggingen die we niet op redelijke termijn weer kunnen verkopen). Dat betekent dat we in 2016, evenals voorgaande jaren, minder beleggen in vastgoed dan we op basis van onze overtuigingen en onze strategische visie zouden kunnen doen; als er geld beschikbaar komt doordat onze fondsbeheerders panden verkopen, dan beleggen we dit geld niet opnieuw in vastgoed maar in andere categorieën.

Wij hebben de afgelopen jaren ondervonden dat de macro economische omstandigheden (en daarmee ook de financiële positie van het fonds) snel kunnen veranderen en dat we via het formuleren van een dynamisch beleggingsbeleid daar beter op in kunnen spelen. Wij hebben daarom bandbreedtes gedefinieerd voor marktontwikkelingen (de rentestand en de waardering van aandelen); als één van de indicatoren buiten deze bandbreedte komt, dan overleggen wij op korte termijn met onze vermogensbeheerder of er maatregelen nodig zijn om de balans tussen rendement en risico intact te houden.

In 2016 is er geen aanleiding geweest tot dergelijke maatregelen.

Risicomanagement

Risico's

Wij kunnen het pensioenfonds alleen goed besturen als wij "in control" zijn. Risicomanagement ondersteunt ons hierbij.

De gedefinieerde processen en structuren moeten er voor zorgen dat wij voldoende inzicht hebben in de mate waarin de strategische en operationele doelstellingen worden gerealiseerd, risico's worden onderkend en beheerst, de fondsrapportages betrouwbaar zijn en dat het fonds zich houdt aan relevante wet- en regelgeving.

Hoe doen we risicomanagement

We hebben risicomanagement praktisch ingericht, waarbij een bestuurder risicomanagement in zijn portefeuille heeft en er op toeziet dat de processen en procedures gevolgd worden. Alle portefeuillehouders zijn verantwoordelijk voor de definitie en uitvoering van het risicomanagement op hun gebied. Voor de activiteiten die zijn uitbesteed, komt dit erop neer dat met deze partijen overeengekomen wordt, hoe deze dit uitvoeren en hoe zij rapporteren aan de portefeuillehouder. In opvolging van het in 21016 uitgevoerde beleggingsonderzoek van de DNB is een project opgestart waarin het risicomanagement proces verder uitgewerkt zal worden.

Beleggingen en rente

De grootste risico's loopt het pensioenfonds op het gebied van beleggingen en rente. De markten zijn beweeglijk, met soms grote uitschieters. Ons beleggingsbeleid richt zich op de balans tussen het genereren van extra rendement op de lange termijn en het minimaliseren van de kans op verliezen op de korte termijn.

Met onze vermogensbeheerder NN Investment Partners hebben wij gedetailleerde afspraken gemaakt over de relevante risico-indicatoren en de wijze waarop over deze risico-indicatoren gerapporteerd wordt om tijdig te kunnen ingrijpen als de neerwaartse risico's te groot worden. De hoogte van onze verplichtingen is sterk afhankelijk van de marktrente. Via renteaftdekking beperken wij het risico dat onze dekkingsgraad teveel daalt als de rente daalt (waardoor we niet meer aan onze verplichtingen kunnen voldoen).

Levensverwachting

Zoals de afgelopen jaren is gebleken heeft de levensverwachting een grote invloed op onze verplichtingen. Als de werkelijke levensverwachting teveel afwijkt van waar wij rekening mee houden ontstaan op termijn grote tekorten of overschotten in het fonds. Beide situaties zijn ongewenst. Daarom verwerken wij iedere twee jaar de nieuwste prognoses van het Actuarieel Genootschap (AG) in onze aannames. We kunnen zo vroegtijdig maatregelen nemen en ook de uitkering van de pensioenen op de lange termijn veilig stellen.

In 2016 heeft het AG een nieuwe prognose gepubliceerd en heeft een herijking van ervaringssterfte plaatsgevonden. Op basis van deze prognose en de eigen ervaringsterfte zijn onze verplichtingen met 1,3% gedaald.

Uitbestedingsrisico's

Wij besteden vrijwel alle werkzaamheden uit. Indien de partijen waarmee wij zaken doen niet voldoende presteren kan dit grote gevolgen hebben voor ons fonds. Om dit risico te beheersen hebben we normen opgesteld waaraan deze partijen moeten voldoen. Jaarlijks worden de partijen daartegen geëvalueerd. In 2015 hebben we alle uitbestedingen tegen het licht gehouden (en in een aantal gevallen gunstigere voorwaarden afgesproken). Uit de evaluaties kwam naar voren dat de bedrijven waarmee wij zaken doen voldoende presteren.

Als extra zekerheid vragen wij ISAE3402 en "in control" verklaringen van AZL (pensioenadministratie), NN IP (vermogensbeheer) en Mijn Pensioen (uitvoerder van de DC regelingen). Daardoor kunnen wij verifiëren dat deze partijen de werkzaamheden, die wij aan hen toevertrouwen, volgens de afgesproken standaarden uitvoeren.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Dat kan er toe leiden dat het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende liquiditeiten aan te houden. Het fonds minimaliseert liquiditeitsrisico's door zoveel mogelijk te beleggen in breed samengestelde (index)fondsen die beleggen in liquide financiële markten.

Kredietrisico

Het kredietrisico toont het effect van de kredietwaardigheid van een partij waar het fonds zaken mee doet. Hoe groot het kredietrisico is, blijkt uit de zogeheten creditspread. Deze spread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid, risicovrij, door het fonds wordt ontvangen. De beheersing van deze vorm van kredietrisico is geïntegreerd in het beleggingsproces, door middel van een richtlijn over de maximale belegging per kredietklasse.

Prijrisico

De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek door het bestuur geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer.

Belangrijkste risico

Het bestuur ziet het renterisico als belangrijkste risico.

Toezicht en governance

Wij zijn gehouden aan de geldende wet- en regelgeving. Ons fonds loopt de kans op schade of sancties bij niet naleven. Om compliant te blijven met wet- en regelgeving moeten aanpassingen aan de wet tijdig en volledig worden geïmplementeerd. Ook hierover zijn afspraken gemaakt met de bedrijven waaraan wij de werkzaamheden uitbesteed hebben.

Wij houden ons op de hoogte van de veranderingen in wetten en voorschriften en zien er op toe dat wij hier tijdig op inspelen.

Organisatie

Het paritaire model dat het bestuur in 2014 heeft gekozen, is ook in 2016 gehandhaafd. De bestuursamenstelling sinds van het bestuur is als volgt:

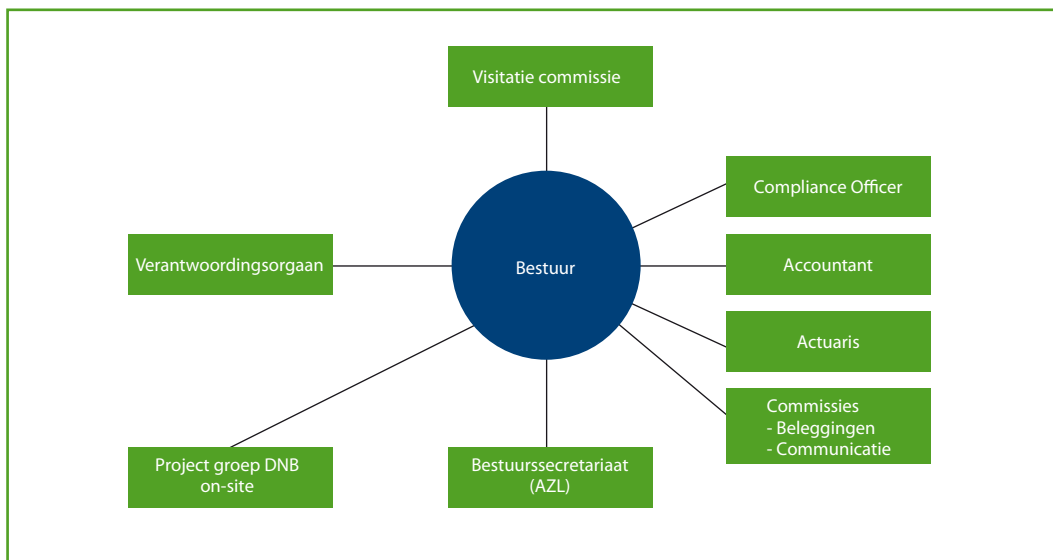
- een vertegenwoordiger namens de werkgever;
- vier vertegenwoordigers namens de deelnemers waarvan twee voorgedragen door de COR en twee gekozen uit de deelnemers via verkiezingen;
- een vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden.

Begin 2016 is als vertegenwoordiger van de werkgever John van Hensbergen aangewezen. Met zijn ervaring als controller is John een waardevolle aanvulling voor het bestuur. De procedure van instemming is zo zwaar, dat dit proces een maand of zeven duurt. Bij toekomstige benoemingen en verkiezingen is dit iets om rekening mee te houden qua totale doorlooptijd tot formele benoeming.

Het bestuur heeft met het verantwoordingsorgaan gediscussieerd over de wens om een gewezen deelnemer (zogenaamde slaper) toe te voegen aan het bestuur. Het verantwoordingsorgaan deelde deze wens. Het bestuur zal in 2017 een voorstel doen hoe dit gerealiseerd kan worden. De bereikbaarheid van de gewezen deelnemers maakt een verkiezing niet eenvoudig. De keuze om het bestuurslidmaatschap onbezoldigd te doen zijn blijft het beleid. Dit kan voor kandidaten een blokkade zijn.

Het intern toezicht is vorm gegeven middels een Visitatiecommissie. Deze commissie beoordeelt het functioneren van het bestuur. Vanaf 2014 gebeurt dit jaarlijks. De visitatie over 2016 vindt in het eerste kwartaal van 2017 plaats. Een samenvatting van het rapport van de visitatiecommissie is opgenomen in dit jaarverslag.

Bestuur

Schematische voorstelling pensioenfondsorganisatie

Het bestuur heeft in 2016 acht keer vergaderd, en daarnaast drie maal met het verantwoordingsorgaan overlegd. Daarnaast heeft het bestuur een aantal informele besprekingen gehouden om actuele thema's nader te verkennen. Voor de opvolging van het DNB beleggingsonderzoek is een projectgroep ingesteld in het laatste kwartaal die met 2 wekelijkse frequentie met het bestuur ruggespraak houdt.

Het bestuur heeft voor een zo goed mogelijke uitvoering van haar werkzaamheden op de diverse aandachtsgebieden een portefeuillehouder benoemd. Deze is belast met voorbereiden van de besluitvorming op zijn aandachtsgebied.

Daarnaast zijn er twee commissies, de communicatiecommissie en de beleggingscommissie. Deze twee commissies worden bijgestaan door externe adviseurs.

De portefeuillehouders dan wel commissies toetsen of adviezen en beleidsvoorstellen aan het bestuur volledig, juist en relevant zijn. Daarnaast doen zij voor hun aandachtsgebied het bestuur suggesties voor mogelijke beleidsontwikkelingen en hebben ze bovendien een rol in het risicomanagement. Ook zien de portefeuillehouders toe op de uitvoering van de besluiten.

Benoemingen en Verkiezingen

In het verantwoordingsorgaan heeft Jan van Ruijven aangegeven zijn termijn per 31 december 2016 te beëindigen wegens pensionering. Een oproep tot kandidaatstelling bij actieve deelnemers leverde drie kandidaten op. Om diverse redenen hebben de kandidaten zich na verloop van tijd teruggetrokken. Jan van Ruijven heeft zich bereid verklaard om zijn zittingstermijn tot 1 april 2017 te willen verlengen, zodat een nieuwe oproep uitgezet kan worden.

Code pensioenfondsen

De PensioenFederatie heeft een Code Pensioenfondsen opgesteld, als handreiking voor de invulling van 'goed pensioenfondsbestuur'. Uitgangspunt daarbij is: pas toe of leg uit ('comply or explain').

Wij hebben gekozen om deze Code te volgen. In 2016 hebben wij conform deze Code gehandeld, waarbij wij op de volgende punten afgeweken hebben:

- Wij hebben voor ons fonds geen klokkenluidersregeling, omdat wij geen mensen in dienst hebben en tevens geen van de bestuursleden financieel afhankelijk is van het pensioenfonds. Wel beschikken alle uitbestedingspartijen over een klokkenluidersregeling. Deze regelingen zijn door het fonds opgevraagd;
- Wij maken geen afspraken met onze uitbestedingspartners over hun beloningsbeleid (inmiddels is het beloningsbeleid wel opgenomen in het uitbestedingsbeleid en zal bij nieuwe overeenkomsten als criterium meegenomen worden);
- Wij zijn er niet in geslaagd om aan de richtlijnen van diversiteit te voldoen: zowel vrouwen als mannen in het bestuur en zowel jongeren (onder de 40) als ouderen. Onze enige vrouwelijke bestuurder kon haar rol niet meer combineren met haar andere werkzaamheden. Momenteel zijn alle bestuurders ouder dan 40 jaar. Bij de verkiezing onder de deelnemers waren er wel enkele jongere kandidaten, waarmee we zeer ingenomen waren, maar deze zijn niet gekozen.

Het punt van de diversiteit blijft onze aandacht houden bij vacatures in het bestuur, maar wij zijn ook wel zo reëel dat we blij zijn met elke kandidaat die zich beschikbaar stelt en die aan de steeds zwaarder wordende eisen kan en wil voldoen. Gelukkig hebben wij bij iedere vacature tot nu toe goede kandidaten gevonden.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie bereidt de besluitvorming voor ten aanzien van de communicatie van het fonds aan de (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden en uitingen naar de omgeving. In 2016 heeft de commissie allereerst aandacht besteed aan de nieuwe pensioenregeling die per 1 januari is ingegaan. Op de website is de regeling uitgesplitst naar de verschillende doelgroepen. Procedures zijn scherper afgestemd met de afdeling personeelszaken en AZL en voor de verschillende levensevents uitgewerkt en beschreven. De ondersteuning van de deelnemers om pensioen te gaan zien als kapitaalopbouw, met eigen beheer daarvan binnen de fondskaders, is in samenwerking met de beleggingscommissie opgepakt. In november is een voorlichtingsbijeenkomst gehouden met ondersteuning van de vermogensbeheerders over beleggen met Eigen Verdeling en Vrije keuze. Daarnaast is een webinar georganiseerd ter toelichting van life cycles in de beleggingskeuzes defensief, neutraal en offensief. De enthousiaste deelname geeft aan dat dit communicatiemiddel goed ontvangen is.

In het laatste kwartaal is de communicatie over de voorgenomen wijzigingen per 1 januari 2017 voorbereid. De beslissingen over de aanpassing van de pensioenrichtdatum en de invoering van variabel pensioen zijn verwerkt in brieven, mails en op de website. De overgangsgevallen, (ex-)deelnemers rond de 65, zijn apart benaderd, per mail en telefonisch, teneinde de consequenties van deze beslissingen en de keuzemogelijkheden voor hen toe te lichten. Betrokkenen hebben deze inspanningen zeer gewaardeerd.

De commissie is in 2016 twee keer bij elkaar gekomen. Daarnaast zijn er separate besprekingen geweest ten aanzien van de website. Het onderwerp variabel pensioen is met de pensioencommissie van de OR ontwikkeld en in een voorlichtingsmeeting aan de gehele OR toegelicht. De commissie is digitaal in zeer frequent contact met de achterban.

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie bereidt de besluitvorming voor over het (strategisch) beleggingsbeleid, onderhoudt de contacten met de fiduciair vermogensbeheerder en ziet toe op de uitvoering van het afgesproken beleggingsmandaat.

De beleggingscommissie heeft in 2016 vier keer vergaderd met de adviseurs en de vermogensbeheerder. Daarbij ging het over het beleggingsplan 2016, over de rendementen en over het gevoerde beleid. Intern is de beleggingscommissie 15 keer bijeen geweest, waarbij de rapportages van de vermogensbeheerder geanalyseerd werden en de besluitvorming binnen het bestuur werd voorbereid.

Vanwege de invoering van nieuwe Europese regels voor onderpand bij het afsluiten van renteswap contracten (EMIR), hebben wij onderzocht of het gunstig is om een deel van onze obligaties om te zetten in kortlopende geldmarktfondsen. Dat blijkt in de huidige economische situatie inderdaad gunstiger te zijn; daarom heeft het bestuur besloten hier in 2017 toe over te gaan.

De beleggingscommissie heeft, in samenwerking met de communicatiecommissie, twee bijeenkomsten georganiseerd: een webinar over de opbouw en de werking van onze life cycles en informatiebijeenkomst over de mogelijkheden die er zijn voor deelnemers die zelf keuzes willen maken in hun beleggingen. Beide bijeenkomsten werden goed bezocht.

Intern toezicht

In het kader van goed pensioenfondsbestuur dient het bestuur zorg te dragen voor adequaat intern toezicht. Het bestuur heeft besloten het interne toezicht in te vullen door middel van een visitatiecommissie die het functioneren van het fonds evalueert en toetst. Het gaat om een beoordeling van de beleids-, bestuursprocessen en de controleomgeving van het fonds. Tevens behelst het een beoordeling van de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd alsmede een beoordeling van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn. De visitatiecommissie bestaat uit drie externe, van het fonds onafhankelijke, deskundigen. De werkwijze van de commissie is vastgelegd in een reglement visitatiecommissie. De visitatie over het gehele jaar 2016 heeft in het eerste kwartaal van 2017 plaatsgevonden.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit een vertegenwoordiger van de werkgever, een vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden, een vertegenwoordiger van de deelnemers en een vertegenwoordiger namens de gewezen deelnemers. Met name het laatste is iets wat nog niet heel veel voorkomt.

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan als vertegenwoordiger van de bij het fonds betrokken (ex-)deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever. Daarnaast wordt het verantwoordingsorgaan meer betrokken bij beleidsvoorbereidende discussie met het bestuur. In dit jaarverslag wordt separaat verslag gedaan van de bevindingen van het verantwoordingsorgaan ten aanzien van het door het bestuur in 2016 gevoerde beleid. Tevens is in dit verslag de reactie van het bestuur bij de bevindingen van het verantwoordingsorgaan opgenomen.

Compliance officer

Het bestuur heeft een compliance officer benoemd. De compliance officer bewaakt dat het fonds voldoet aan de voor het fonds van toepassing zijnde actuele wet- en regelgeving op het gebied van compliance. In het verslagjaar zijn door de compliance officer geen bijzonderheden gemeld.

In 2016 hebben alle bestuurders bevestigd dat zij de gedragscode hebben nageleefd.

Bestuurssecretariaat

Het bestuur wordt ondersteund door een bestuurssecretariaat. Het bestuurssecretariaat ondersteunt het bestuur primair bij de uitvoering van haar bestuurstaken en secundair bij het invullen van de bestuurlijke regiefunctie. Het wordt bemand door AZL.

Naleving wet- en regelgeving

Het afgelopen jaar zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door DNB geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

DNB on-site beleggingsonderzoek

In mei besloot de toezichthouder, de Nederlandse bank (DNB) een on-site beleggingsonderzoek te doen bij het fonds. Aanleiding was de regelingswijziging en het onderwerp was het beleggingsbeleid. De toezichthouder heeft overigens ook een regulier programma voor on-site onderzoeken.

Naast analyse van alle stukken van het fonds, notulen van de bestuursvergaderingen etc, omvat dit onderzoek ook interviews met bestuursleden en adviseurs.

De bestaande wet- en regelgeving is in de afgelopen jaren door de toezichthouder uitgebreid met zeer specifieke en gedetailleerde richtlijnen over werkwijze en toe te passen methodieken.

Het rapport van de toezichthouder was negatief op met name de punten risicomanagement en strategisch beleggingsbeleid. Het bestuur werd daarom als "niet in control" beoordeeld en heeft tot 1 september 2017 de tijd om aan te tonen dat de aangegeven punten zijn verbeterd.

Het bestuur heeft in november een projectgroep samengesteld en de hulp van adviseurs ingeroepen om dit te realiseren.

Klachten en geschillen

Het pensioenfonds heeft een klachten- en geschillenregeling om een correcte afhandeling van klachten en een evenwichtige behandeling van geschillen te waarborgen. In 2016 zijn geen formele klachten ingediend.

Uitbesteding

In het kader van de nieuwe pensioenregeling, zijn in 2016 alle uitbestedingscontracten geëvalueerd en met de diverse partijen besproken. Naar aanleiding hiervan zijn nieuwe contracten afgesloten met AZL, NN IP en Willis Towers Watson.

Waarmerking en advisering

Actuarial

Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen adviserende en waarmerkende (certificerende) werkzaamheden. We hebben de adviserende werkzaamheden in het verslagjaar opgedragen aan Willis Towers Watson te Purmerend en de waarmerkende werkzaamheden aan Willis Towers Watson te Amstelveen. Het werken met één partij is voor het pensioenfonds kostenbesparend, waarbij wettelijke functieafbakening niet in het geding komt. Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode met betrekking tot deze functiescheiding.

Controle

De controle van de jaarrekening is opgedragen aan KPMG Accountants N.V. te Utrecht.

Communicatie

Communicatiebeleid

In 2016 is een nieuw communicatiebeleidsplan opgesteld door het bestuur. Het plan gaat dieper in op het gebruik van de communicatiemogelijkheden die heden ten dage ter beschikking staan en gebruikt worden. Daarnaast is de differentiatie van doelgroepen verder uitgewerkt. De nieuwe regeling met DC kapitaalopbouw vereist andere ondersteuning voor de actieve deelnemers. Ook de zorgplicht van het pensioenfonds stelt hier hogere eisen aan.

In 2016 hebben we daarbij de volgende middelen ingezet:

Digitale nieuwsbrief

In de digitale nieuwsbrief, die tweemaal verscheen in 2016, is aandacht besteed aan voorlichtingsactiviteiten over de DC regeling. Ook de ophanden zijnde wettelijke wijzigingen en de voorgenomen doorvoering daarvan per 1 januari 2017 zijn toegelicht. De nieuwsbrief wordt gebruikt in samenhang met de overige communicatie: de intentie is dat deelnemers elk item meer dan eenmaal onder ogen krijgt.

Uniform pensioenoverzicht

Halverwege 2016 hebben de gepensioneerden en de deelnemers het Uniform pensioenoverzicht ontvangen. Hierin staan de aangepaste pensioenaanspraken. Het uniform pensioenoverzicht is eveneens beschikbaar via de persoonlijke omgeving op de website.

Pensioen 1-2-3

De wet op de pensioencommunicatie is door het AFM vertaald in een richtlijn die onder meer een vaste structuur oplegt. De informatie dient in drie complexiteitsniveaus te worden opgebouwd teneinde de duidelijkheid voor de lezer / deelnemer te verbeteren. Deze richtlijn is door het pensioenfonds doorgevoerd.

Deelnemersbijeenkomst

Op 5 juli 2016 hebben wij de jaarlijkse deelnemersbijeenkomst gehouden. Ongeveer 60 deelnemers woonden de bijeenkomst bij. Er is uitgebreid stilgestaan bij de financiële positie van het fonds met meer dan voorheen uitleg van het herstelplan en de dreiging van korting van de toezeggingen. Het beleggingsbeleid van de DB regeling en de eigen beleggingsmogelijkheden in de DC regeling zijn toegelicht. De actuele pensioenontwikkelingen, de Wet Verbeterde Premiereregeling, is gepresenteerd en de eerste ideeën over variabel pensioen besproken. De vragen van de aanwezigen met de antwoorden hierop staan op de website.

Website

De website www.pensioenfondscg.nl telde in 2016 8275 bezoeken. Dit blijft sterk stijgen, in 2015 waren er 5.397 bezoeken, en in 2014 waren er 3.383. Aangezien enerzijds alleen bezoeken geteld worden waarbij de bezoeker het gebruik van cookies uitdrukkelijk heeft geaccepteerd en anderzijds alle bezoeken vanaf dezelfde locatie als 1 worden geteld, liggen de werkelijke aantallen hoger. De website speelt een centrale rol in onze communicatie en alle andere uitingen verwijzen naar de website, Ook alle belangrijke documenten zoals het pensioenreglement en de jaarlijkse supplementen zijn op de site te vinden.

Vermogensbeheer

Strategische beleggingsportefeuille 2016

Omdat ons pensioenfonds in herstel is, mag het risicoprofiel van de strategische beleggingsportefeuille niet hoger worden dan het risicoprofiel van de strategische mix van eind 2008, toen het fonds startte met herstellen.

Eind 2016 was de strategische beleggingsmix als volgt:

Beleggingscategorie (Strat. norm)	2016
Vastrentend	71,0%
Liquide middelen	0,0%
Staatobligaties	39,5%
Europese IG Bedrijfsobligaties	20,5%
Inflatie gerelateerde obligaties	4,0%
Obligaties opkomende markten	4,5%
Senior Loans	2,5%
Aandelen	23,0%
Aandelen Europa	4,0%
Aandelen VS	6,0%
Aandelen Verre Oosten	2,0%
Aandelen Opkomende Landen	2,5%
Hoog dividend aandelen	5,5%
Small Caps	3,0%
Alternatieve beleggingen	6,0%
Vastgoed	4,0%
Grondstoffen	2,0%
Totaal	100,0%

Feitelijke beleggingsportefeuille en rendement

Ons fonds heeft in 2016 een rendement behaald van 11,5%, 0,9% boven de benchmark.

In de volgende tabel wordt per beleggingscategorie het feitelijk aandeel in de beleggingsmix eind 2016 vergeleken met de strategische mix. Verder wordt het behaalde rendement vergeleken met het benchmark rendement. Alle rendementscijfers zijn na kosten.

Rendementen	Markt	Feitelijk	Norm	Portefeuille rendement	Benchmark rendement
	Waarde (x € 1 miljoen)				
Staatobligaties	207,2	34,3%	39,5%	6,2%	n.v.t.
IG Bedrijfsobligaties	125,5	20,8%	20,5%	4,6%	4,5%
Inflatie gerelateerde obligaties	33,9	5,6%	4,0%	3,7%	3,8%
(Bijdrage) Swaps	4,2	0,7%	0,0%	7,6%	n.v.t.
Overige Vastrentende waarden	45,4	7,5%	7,0%	10,5%	10,5%
Aandelen	164,1	27,2%	23,0%	8,8%	9,7%
Alternatieve beleggingen	13,2	2,2%	2,0%	11,6%	10,1%
Liquide middelen	0,4	0,1%	0,0%	2,1%	n.v.t.
Niet-beursgenoteerd onroerend goed	10,6	1,8%	4,0%	9,5%	10,8%
Totaal voor afdekking valutarisico	604,5			11,9%	11,2%
(Bijdrage) Valuta afdekking	-0,1	0,0%	0,0%	-0,4%	-0,6%
Totaal	604,4	100,0%	100,0%	11,5%	10,6%

Aandelen

De aandelen portefeuille behaalde een rendement van 8,8%. Aan dit resultaat dragen vooral de Verenigde Staten, de opkomende landen en de hoog dividend aandelen bij. De Europese aandelen en de (relatief kleine categorie) Small cap behaalden lagere rendementen.

Rendement Aandelen	Portefeuille	Benchmark
Aandelen Europa	0,8%	2,6%
Aandelen Verenigde Staten	13,2%	14,2%
Aandelen Japan	11,7%	5,4%
Aandelen Pacific Rim	11,1%	11,1%
Aandelen Opkomende Landen	16,7%	14,5%
Hoog dividend aandelen	14,9%	12,6%
Small Caps	-4,3%	0,9%
Totaal	8,8%	9,7%

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden portefeuille bestaat uit twee delen:

1. De Matching portefeuille ten behoeve van de rente afdekking
2. De Return portefeuille ten behoeve van het halen van extra rendement

Ons fonds heeft veel zeer lang lopende verplichtingen om pensioenen uit te betalen. Om deze te kunnen betalen moet het fonds minimaal de rekenrente aan rendement maken. Er bestaat echter een risico dat dit rendement niet gemaakt wordt. Dit heet het renterisico. Teneinde dit risico te verkleinen dekt het fonds 50% van de verplichtingen af via derivaten in combinatie met obligaties. Doel is dat het corresponderende deel van de beleggingsportefeuille de waarde van de verplichtingen nauwgezet volgt. Het rendement op dit gedeelte van het vermogen is niet belangrijk zolang het de schommelingen van de verplichtingen maar volgt. De correlatie tussen staatsobligaties en de rekenrente waarmee wij de grootte van de verplichtingen moeten contant maken is hoog, vandaar dat wij ervoor hebben gekozen om staatsobligaties deel te laten zijn van de matchingportefeuille, evenals bedrijfsobligaties en Inflatie gerelateerde obligaties.

Omdat we de verplichtingen zo goed mogelijk willen volgen, wordt de benchmark gevormd door onze eigen verplichtingen. Als 50% van de verplichtingen 1% stijgen of dalen moet ook de matchingportefeuille 1% stijgen of dalen.

De matching portefeuille heeft per saldo een rendement gehaald van 13,2%, boven de benchmark van 11,7%.

Daarnaast wordt ook nog belegd in vastrentende waarden welke geen onderdeel uitmaken van de matching portefeuille, maar van de return portefeuille. In deze categorieën hebben we de volgende rendementen behaald:

Vastrentende waarden	Portefeuille	Benchmark
Senior Leningen	6,4%	5,5%
Obligaties Opkomende Landen	13,0%	13,2%

Alternatieve beleggingen

Tot deze categorie behoren voor ons fonds de beleggingen in Vastgoed en Grondstoffen. Op onze beleggingen in Grondstoffen hebben we een rendement van 11,6% behaald.

Onze beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed profiteren van de marktontwikkeling en haalden een rendement van 9,5%. Wij blijven voor de komende jaren positief over vastgoed, maar omdat de beleggingen minder liquide zijn dan wij momenteel wenselijk vinden voor ons fonds, hebben wij in 2016 onze beleggingen in vastgoed niet uitgebreid en vrijkomende gelden niet geherinvesteerd in deze categorie. Onze feitelijke vastgoed portefeuille blijft daardoor kleiner dan in de strategische mix.

Valuta afdekking

Wij hebben als strategie valutarisico's die wij lopen, af te dekken voor de (voor ons fonds) belangrijkste valuta namelijk de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen en de Canadese dollar, wanneer de blootstelling naar de laatste meer dan 3% van de portefeuille bedraagt.

Wijzigingen in 2017

In 2017 worden er nieuwe Europese spelregels (EMIR) ingevoerd voor swap contracten. Deze regels leiden ertoe dat er meer onderpand in contanten aangehouden moet worden. met het oog daarop gaan wij een deel van onze staatsobligaties omzetten in kortlopende geldmarktfondsen. Daardoor kunnen we de extra kosten, die deze nieuwe regels met zich mee brengen, beperken.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Het pensioenfonds streeft naar rendement door te beleggen in ondernemingen die een lange termijn winstdoelstelling hebben.

Daarbij hebben de voorkeur bedrijven die de winstdoelstelling in balans brengen met een verantwoordelijke rol in de maatschappij. Daaronder wordt verstaan dat zowel in beleid als in bedrijfsvoering zorg voor milieu, mensenrechten, arbeidsomstandigheden en corruptiebestrijding zichtbaar moet zijn.

De UN Global Compact Principles gelden hiervoor als richtlijn.

Het pensioenfonds sluit beleggingen uit in ondernemingen die zich bezighouden met controversiële wapens (De NN Group Defense Policy is de richtlijn die hierbij wordt gehanteerd).

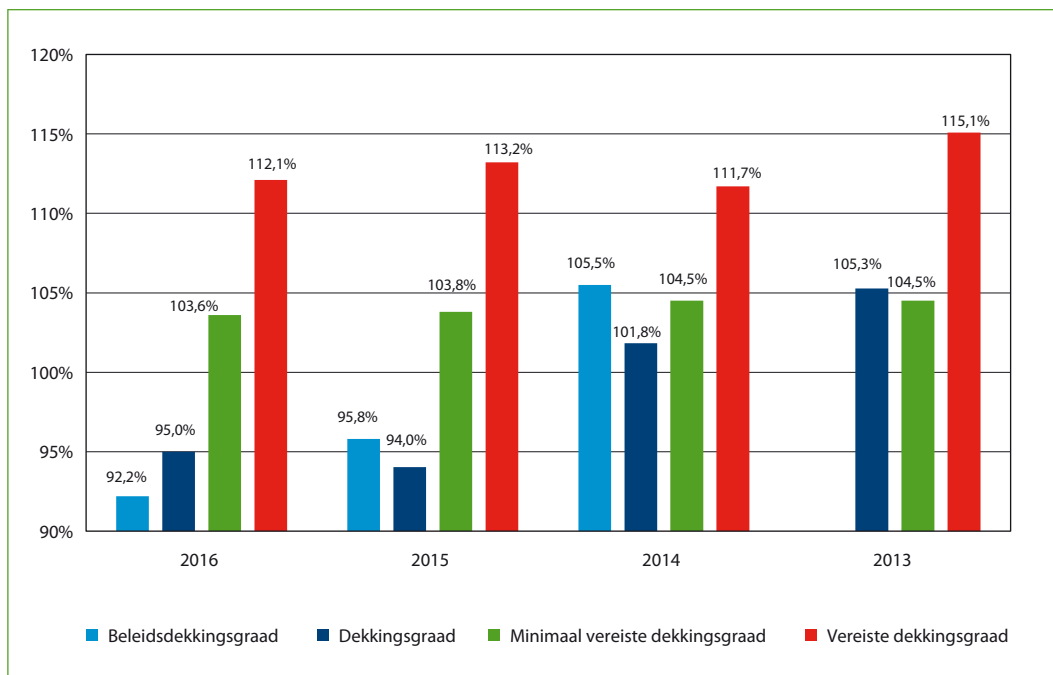
Deze restricties in het beleggingsbeleid gelden zowel voor directe beleggingen als voor beleggingen middels fondsen.

Samenvatting actuariel rapport

Deze samenvatting toont, naast de ontwikkelingen gedurende het boekjaar, de belangrijkste financiële cijfers van het fonds. Ter vergelijking van de cijfers van het huidige boekjaar zijn referenciecijfers opgenomen.

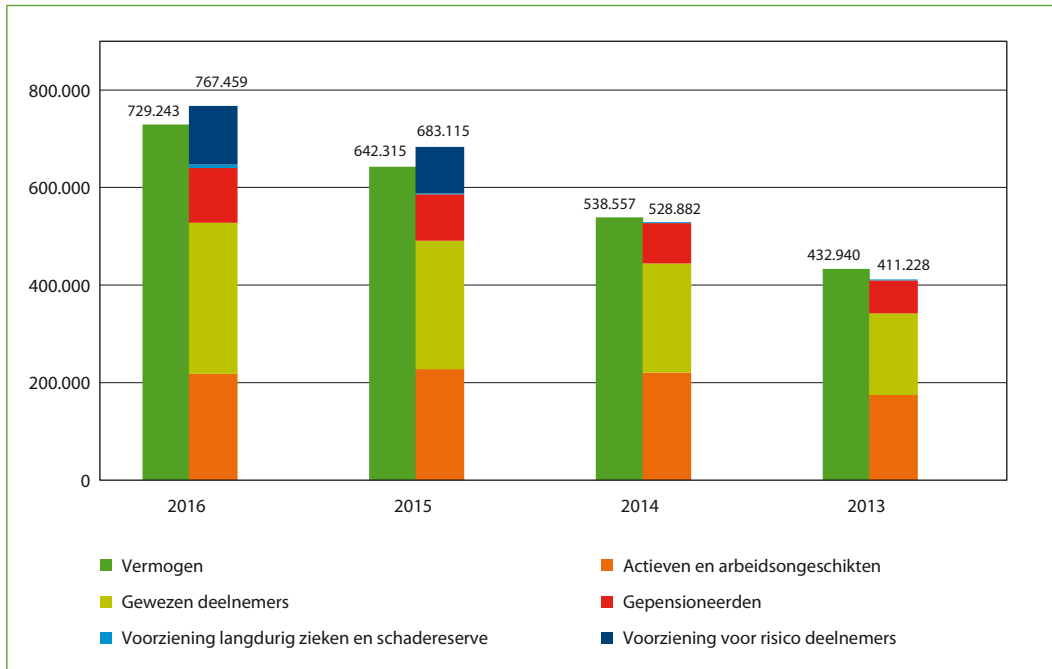
Financiële positie

De dekingsgraad liet over het boekjaar een stijging zien van 94,0% ultimo 2015 naar 95,0% ultimo 2016. De beleidsdekingsgraad van het fonds daalde van 95,8% ultimo 2015 naar 92,2% ultimo 2016. De beleidsdekingsgraad ultimo 2016 is daarmee voor het tweede opeenvolgende meetmoment lager dan zowel de vereiste dekingsgraad als de minimaal vereiste dekingsgraad van 112,1% respectievelijk 103,6%. Hierdoor is de financiële positie niet toereikend. Onderstaande grafiek ¹⁾ laat de ontwikkeling van de dekingsgraad, beleidsdekingsgraad en de (minimaal) vereiste dekingsgraad zien. De dekingsgraad is gebaseerd op de technische voorziening waarbij de voorgeschreven rentetermijnstructuur is gebruikt voor de verdiscontering. Er is conform de voorschriften van DNB gebruik gemaakt van de Ultimate Forward Rate (UFR)-methodiek. De beleidsdekingsgraad is gelijk aan de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekingsgraad.

1) In de grafiek wordt vanaf eind 2015 rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven dekingsgraaddefinitie. Deze is als volgt: $\text{dekingsgraad} = 1 + \text{aanwezige solvabiliteit (TV voor risico fonds + TV afgedekt door garantiecontracten + TV voor risico deelnemers)} * 100\%$. In de jaren voor 2015 werd voor uw fonds bij de berekening van de dekingsgraad nog geen rekening gehouden met de technische voorziening afgedekt door garantiecontracten en de technische voorziening voor risico deelnemers.

De volgende grafiek (bedragen in de grafiek x € 1.000,-) geeft het vermogen en de technische voorziening(en) ultimo jaar weer ¹⁾.

(Minimaal) vereiste financiële positie

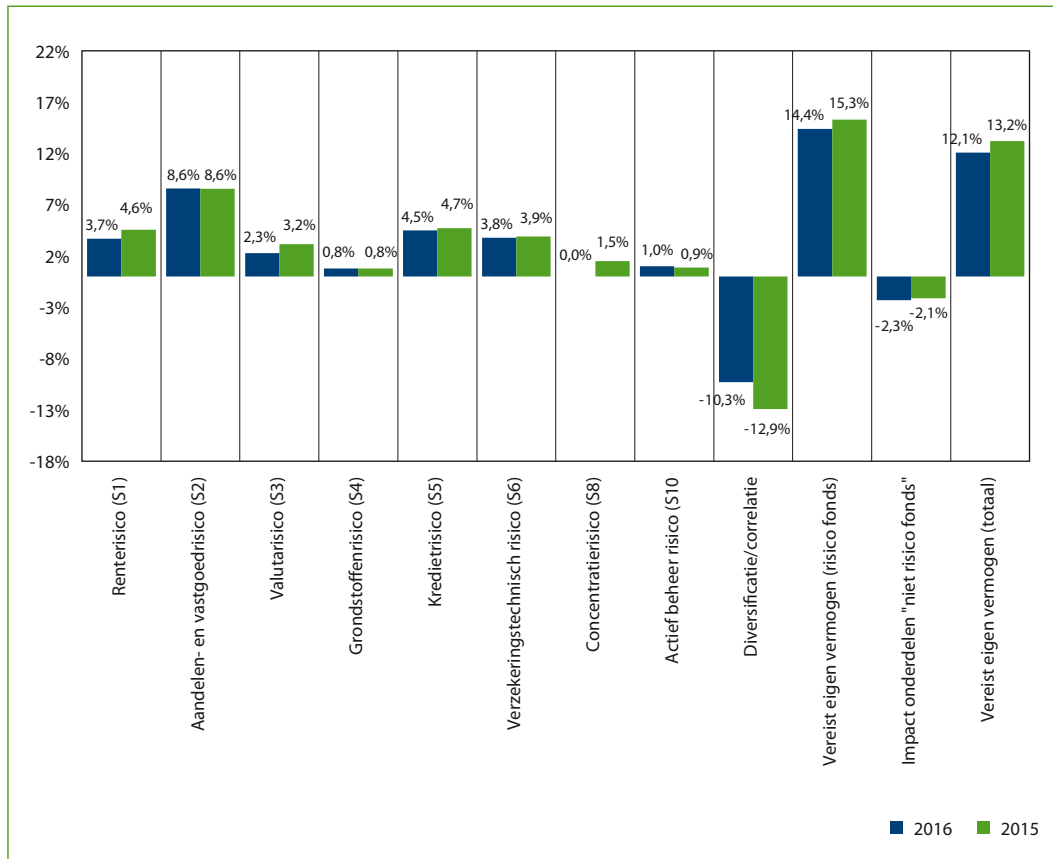
De minimaal vereiste dekkinggraad bedraagt 103,6% ultimo 2016.

De vereiste dekkinggraad wordt enerzijds vastgesteld op basis van de feitelijke verdeling van de beleggingsportefeuille en anderzijds op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille. Ultimo 2016 bedraagt de vereiste dekkinggraad 112,7% op basis van de feitelijke verdeling van de beleggingsportefeuille en 112,1% op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille.

Voor de toetsing van de financiële positie wordt de beleidsdekkinggraad ter hoogte van 92,2% getoetst aan de vereiste dekkinggraad op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille, ter hoogte van 112,1%.

1) In de grafiek worden die componenten meegenomen die in de desbetreffende boekjaren gehanteerd zijn voor de vaststelling van de dekkinggraad.

De volgende grafiek toont voor 2015 en 2016 de risicocomponenten die onderdeel zijn van de toetsing van het fonds. We laten dit jaar voor het eerst het diversificatie-effect afzonderlijk zien. De percentages voor de S-jes zijn dus nog exclusief het effect van diversificatie en daarom hoger dan de cijfers die vorig jaar in deze grafiek opgenomen waren.

Herstelplan

Het fonds heeft in 2016 een herstelplan ingediend bij DNB, waarin wordt aangetoond dat de beleidsdekkingsgraad binnen de gekozen hersteltermijn van 11 ¹⁾ jaar herstelt tot het niveau van de vereiste dekkingsgraad. Dit herstelplan voorzag voor ultimo 2016 een beleidsdekkingsgraad van 94,0%, terwijl de werkelijke beleidsdekkingsgraad van 92,2% lager is. Het fonds heeft in het eerste kwartaal van 2017 het herstelplan geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt dat het fonds naar verwachting binnen de gekozen hersteltermijn herstelt naar de vereiste dekkingsgraad.

Voor het fonds bestaat daarnaast de situatie dat de beleidsdekkingsgraad zich voor het tweede opeenvolgende moment onder het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad bevindt. Er geldt de regel dat de beleidsdekkingsgraad niet meer dan zes achtereenvolgende meetmomenten lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad mag zijn. Op basis van het huidige herstelplan zal deze situatie zich naar verwachting voordoen en zal het fonds ultimo 2020 een korting moeten doorvoeren.

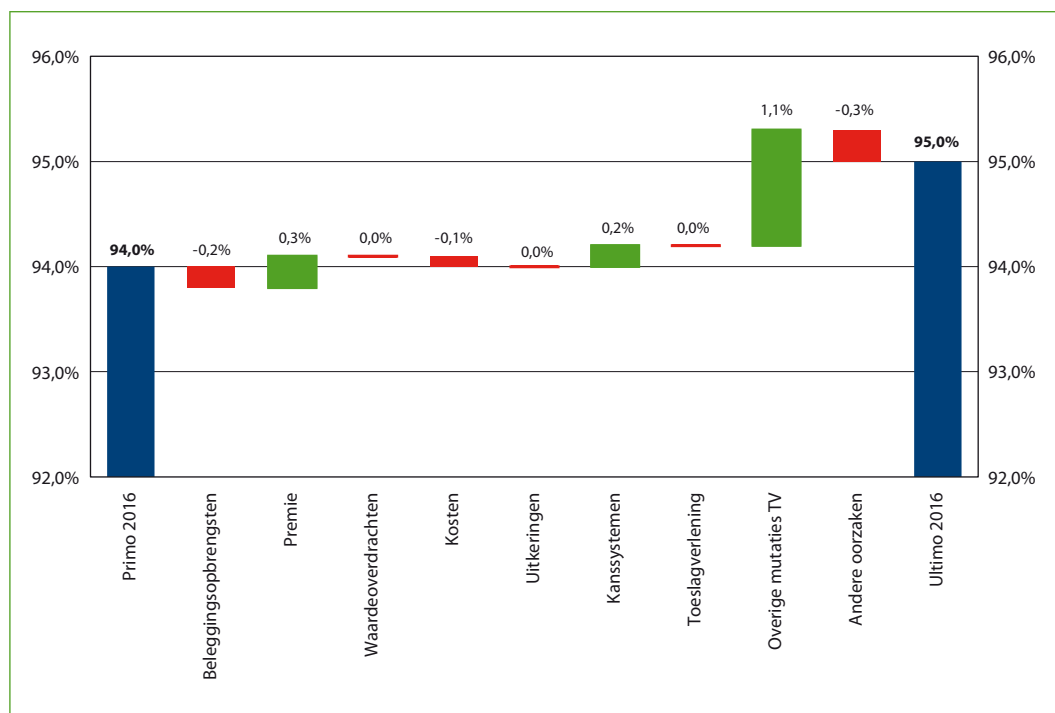
1) De reguliere hersteltermijn bedraagt 10 jaar. In verband met de overgangsregeling waarvan het fonds gebruik heeft gemaakt, is de hersteltermijn in 2016 11 jaar.

Analyse van het resultaat

De stijging van de dekkingsgraad van 1,0%-punt in 2016 volgt uit het positieve resultaat van € 2.584.000,- in het boekjaar. In 2015 was er een negatief resultaat van € 50.475.000,-. De invloed van het resultaat op de dekkingsgraad is in de volgende grafiek weergegeven en uitgesplitst naar mutatie-oorzaak ¹⁾. Het effect op de dekkingsgraad van de overgang op de nieuwe AG-prognosetafel, de gewijzigde ervaringssterfte en de gewijzigde reserveringsmethodiek voor het latent partnerpensioen en ongetrouwdenpensioen is hierin verantwoord onder "overige mutaties technische voorzieningen" en is als volgt te splitsen:

- Wijziging prognosetafel => -0,2%;
- Wijziging ervaringssterfte => 1,4%;
- Wijziging partnerfrequentie => -0,1%.

Ten aanzien van de grafiek merken wij op dat alle procentuele resultaten berekend zijn ten opzichte van de financiële positie primo boekjaar. Hierbij is de component "andere oorzaken" de saldopost.

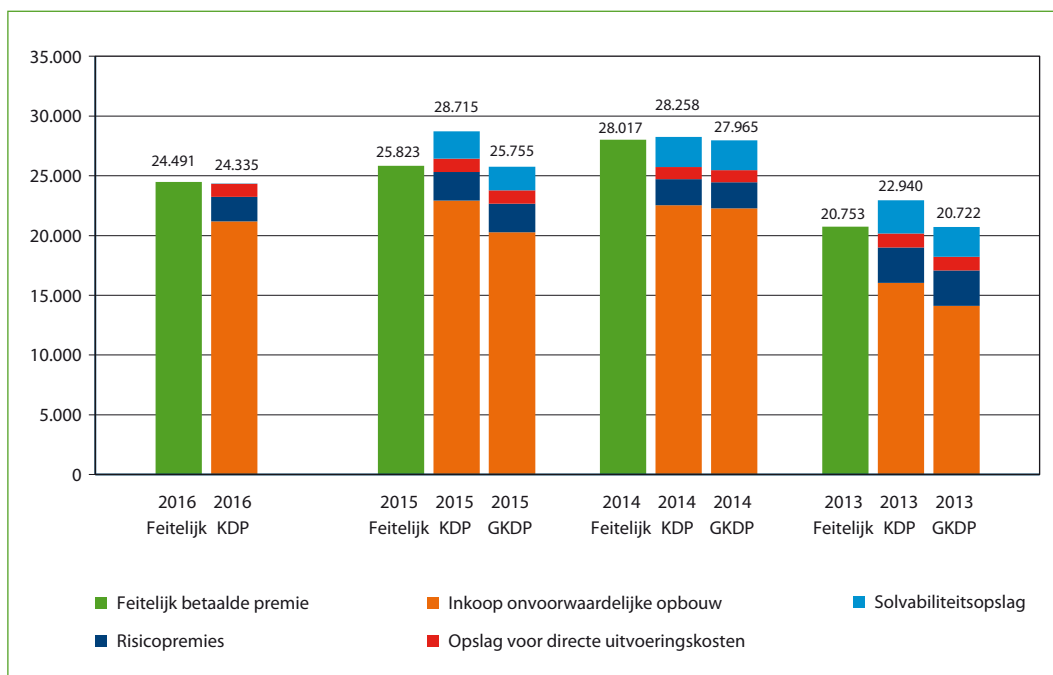

1) De onderverdeling naar de verschillende componenten volgt de DNB-jaarstaat J605.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie over 2016 is vastgesteld conform de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn). Vanaf boekjaar 2016 is het fonds overgegaan naar een volledige DC-regeling. Als gevolg hiervan is er geen onderscheid meer tussen kostendeekkende premie op marktwaarde en de gedempt kostendeekkende premie. De kostendeekkende premie bedraagt € 24.335.000,-. De feitelijke betaalde premie is met € 24.491.000,- hoger en daarmee kostendeekkend.

De feitelijke betaalde premie (Feitelijk), de zuivere kostendeekkende premie (KDP) en de gedempte kostendeekkende premie ¹⁾ (GDKP) worden in onderstaande grafiek (bedragen in de grafiek x € 1.000,-) weergegeven. Hierbij zijn de zuivere en de gedempte kostendeekkende premie gesplitst conform de vereisten uit de Pensioenwet.

1) De gedempte kostendeekkende premie is tot en met boekjaar 2015 opgenomen.

Toekomst paragraaf

Relevante ontwikkelingen in 2017

De Wet Verbeterde Premieregeling is ingevoerd en dat betekent dat mensen de mogelijkheid krijgen om (deels) door te beleggen na pensioendatum. Het pensioenfonds richt zich hier ook op in en heeft gekozen voor het variabel pensioen als default variant, omdat die gemiddeld gezien een beter pensioen geeft dan de vaste variant.

Met ingang van 1 januari 2017 is de doorwerk vereiste voor ouderdomspensioen afgeschaft. Hiermee worden mensen met een uitkering niet langer gekort als zij een ouderdomspensioen krijgen uit regelingen die een pensioendatum hebben voor de feitelijke AOW datum.

De toenemende eisen die gesteld worden aan pensioenfonds en bestuurders van pensioenfonds zorgen ervoor dat het voor een pensioenfonds als Capgemini (voor en door de deelnemers) steeds moeilijker gaat worden om hieraan invulling te geven. In 2017 zal het pensioenfonds bestuur dan ook haar toekomstvisie opnieuw vormgeven, waarin dit zal worden meegenomen. Tevens wordt het in 2016 door de DNB uitgevoerde beleggingsonderzoek daarin meegenomen. Het DNB beleggingsonderzoek heeft geleid tot een aantal verbeterpunten, die het pensioenfonds in 2017 zal realiseren.

Vastgesteld te Utrecht, 19 juni 2017.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland,

H. Knol
(voorzitter)

D.W. Neuhaus
(secretaris)

A.J. Holsappel

W. F. Heukels

J.H. van Hensbergen

Verslag van het verantwoordingsorgaan

1 Algemeen

Voor het VO heeft 2016 vooral in het kader gestaan van de wijzigingen in de regeling (variabel pensioen en harmonisatie pensioenrichtdatum) en het DNB beleggingsonderzoek.

Het VO heeft in 2016 negen keer vergaderd, waarvan drie keer met het bestuur. Een van de vergaderingen was een telefonische vergadering. Daarnaast heeft het VO deelgenomen aan een workshop Variabel Pensioen, die door het bestuur georganiseerd was ter voorbereiding van de besluiten over dit onderwerp.

Het VO heeft ook over 2016 weer volledige medewerking van het bestuur en inzage in alle stukken gekregen. Het VO heeft ook ter voorbereiding van dit verslag overlegd met het bestuur. Daarnaast is het VO verschillende keren door het bestuur om advies gevraagd.

Het VO waardeert de openheid van het bestuur en de wijze waarop het bestuur met het VO heeft samengewerkt.

2 Aanbevelingen van vorig jaar

Het VO geeft onderstaand haar bevindingen over de wijze waarop de aanbevelingen van vorig jaar zijn opgevolgd:

- *Het VO beveelt aan om het VO vroegtijdig te betrekken en gebruik te maken van de kennis en ervaring van het VO als er belangrijke wijzigingen op stapel staan.*
 - Het VO is in 2016 verschillende keren gevraagd advies uit te brengen en is betrokken geweest bij belangrijke wijzigingen.
- *Het verantwoordingsorgaan geeft het bestuur het advies om het verantwoordingsorgaan te betrekken bij de keuze van de visitatiecommissie en de formulering van diens opdracht.*
 - In 2015 is door het bestuur besloten voor een jaarlijkse visitatie in plaats van een keer per drie jaar, en deze visitatie door dezelfde visitatiecommissie te laten uitvoeren. Tot een daadwerkelijke bijdrage aan de opdrachtformulering is het niet gekomen.
- *Het verantwoordingsorgaan geeft het bestuur in overweging om ook een vertegenwoordiger van de gewezen deelnemers in haar bestuur op te nemen.*
- *Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om de vertegenwoordiger van de gewezen deelnemers als een uitbreiding in haar bestuur op te nemen. Dus het aantal bestuursleden van zes naar zeven uit te breiden.*
 - Het bestuur heeft onze aanbevelingen in overweging genomen, maar nog geen beslissing genomen. Het VO heeft begrip voor de problematiek rond dit onderwerp: de bereikbaarheid van de doelgroep, de verkiezingen en de bezoldiging.
- *Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om gebruik te maken van de kennis en expertise van het verantwoordingsorgaan bij het verder vormgeven van de governance na de invoering van de nieuwe regeling.*
 - Het bestuur heeft in 2016 verschillende keren advies gevraagd aan het VO, over onderwerpen op het gebied van Governance.

- *Het VO beveelt aan nog meer aandacht te besteden aan de communicatie naar alle belanghebbenden, dus met name ook gewezen deelnemers en gepensioneerden, voor evenwichtige belangenbehartiging.*
 - Het bestuur heeft in het afgelopen jaar duidelijke verbeteringen aangebracht, onder andere door het benaderen van alle groepen met een verzoek hun contact gegevens bij het pensioenfonds up-to-date te houden.

Bevindingen 2016

Het bestuur heeft in 2016 aan het Verantwoordings Orgaan advies gevraagd over de volgende onderwerpen:

- Governance,
- De rol van het bestuur bij een DC regeling,
- Kortingen,
- Brieven naar deelnemers, ex-deelnemers en gepensioneerden,
- Synchronisatie van de pensioenrichtdatum,
- Wet verbeterde premieregeling (variabel pensioen),
- De aanpak van de verbeteringen naar aanleiding van het DNB beleggingsonderzoek.

In een aantal gezamenlijke vergaderingen van het VO met het Bestuur zijn onder andere de volgende onderwerpen besproken:

- De betrokkenheid van het VO bij de totstandkoming van de nieuwe regeling per 1-1-2016,
- Uitvoeringskosten,
- Governance van het bestuur,
- Communicatie naar alle betrokken groepen,
- De werkwijze van de Compliance Officer,
- De uitwerking van de nieuwe regeling op onderwerpen als Beleggingsbeleid, al dan niet gescheiden beheerd vermogen, dekkingsgraad,
- Het herstelplan,
- De stortingsdatums van de premie op de rekening voor de Excedentregeling,
- Het concept jaarverslag,
- De acties van het Bestuur in reactie op de aanbevelingen van het VO van 2015,
- Het rapport van de Visitatiecommissie,
- De betrokkenheid van het VO bij de verkiezingen voor een nieuw lid van het VO,
- Brieven die abusievelijk naar de verkeerde mensen zijn gestuurd
- Eventuele kortingen en het moment waarop deze toegepast zouden worden,
- De problematiek rond 3% dan wel 4% staffel (maximaal bij te sparen pensioen),
- De visitatie door de Visitatiecommissie in 2017,
- Synchronisatie van de pensioenrichtdatum (stond voor module 1 nog op 65 jaar),
- Wet verbeterde premieregeling,
- Het rapport van DNB over het on-site beleggingsonderzoek over onder andere risico management, en de daarop volgende acties van het bestuur.

3 Aanbevelingen

Naar aanleiding van de besprekingen van bovenstaande onderwerpen komt het VO tot de volgende aanbevelingen:

- Het VO adviseert het bestuur om opvolging te geven aan de aanwijzingen in het rapport van DNB, en ook daadwerkelijk opvolging te geven aan de plannen en voornemens die naar aanleiding van dit rapport zijn opgeschreven.
- Het VO heeft net als DNB geconstateerd dat er onvoldoende kritische houding (“countervailing power”) is onderling en ten aanzien van externe partijen. Het VO dringt er sterk op aan ook hier aandacht aan te besteden.

- Het VO stelt vraagtekens bij de verschillende rollen die Willis Towers Watson vervult, ondanks de verzekeringen van Chinese walls, en dringt er bij het bestuur op aan hierin verandering aan te brengen.

Reactie van het bestuur op de aanbevelingen door het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft in de vergadering van 24 mei 2017 kennis genomen van de bevindingen, de aanbevelingen en de conclusie van het VO ten aanzien van het gevoerde beleid in 2016. Het bestuur ziet ook deze keer geen aanleiding tot opmerkingen. De aanbevelingen van het VO worden door het bestuur herkend en ter harte genomen en zullen meegenomen worden bij haar beleid en planning. Het bestuur dankt het VO voor haar inzet en kritische blik om tot een gefundeerd oordeel te komen.

Visitatiecommissie

Samenvatting Bevindingen Visitatie 2016

1. Inleiding

Het bestuur heeft VCHolland en daarmee de leden van de visitatiecommissie, na advies van het Verantwoordingsorgaan (VO) van het Fonds, de opdracht gegeven tot de uitvoering van een visitatie bij het Fonds in het kader van een driejaarscyclus van visitaties zoals met het Fonds is overeengekomen.

De visitatiecommissie (VC) heeft tot (wettelijke) taak toezicht te houden op (de totstandkoming van) het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het Fonds.

De visitatiecommissie is ten minste belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever en in het jaarverslag.

Het intern toezicht vervult zijn taak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het Fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

VCHolland heeft voor de uitvoering van visitaties een werkwijze ontwikkeld die uiteindelijk uitmondt in een rapportage over de bevindingen en het oordeel van de visitatiecommissie. De visitatieperiode strekte zich uit tot de op eind maart 2017 beschikbare informatie over de periode t/m 31 december 2016.

2. Oordeel/Bevindingen

Samenvattend oordeel:

Gedurende 2016 heeft DNB een zogenoemd on-site onderzoek uitgevoerd met betrekking tot de governance, het beleggingsbeleid, het risicomanagement, de wijziging in de pensioenregeling en de toekomststrategie. DNB heeft gerapporteerd dat zij het Fonds niet "in control" acht. Het Fonds heeft als reactie het plan van aanpak Capgemini In Control opgesteld en is voortvarend in het adresseren van de bevindingen uit het on-site onderzoek. De VC acht deze aanpak robuust, maar beveelt nadrukkelijk aan om de benodigde capaciteit van bestuur en bestuursondersteuning nauwlettend in het oog te houden en waar nodig tijdig extra capaciteit te creëren. Daarenboven beveelt de VC aan om waar nodig de uitbestedingspartners tijdig in de verbeteracties te betrekken. De VC merkt op dat de scope en diepgang van een visitatie anders is dan dat van een on-site onderzoek. Om deze reden, en ook om nodeloze doublures te voorkomen heeft de VC zich geen oordeel gevormd over de bevindingen van DNB.

a. Follow up vorige visitatie

Het Fonds heeft een proces ingericht om de opvolging van de aanbevelingen uit de vorige visitatie, alsook de aanbevelingen van accountant en actuaris, systematisch VISITATIECOMMISSIE HOLLAND PAGINA 33 VAN 36 op te volgen. Het Fonds heeft ervoor gekozen om een aantal aanbevelingen te incorporeren in het eerdergenoemde plan van aanpak. De gemaakte keuzes zijn transparant. De VC acht de gekozen aanpak verstandig.

b. Algemene gang van zaken

Gezien de aard van de pensioenregeling heeft de wet verbeterde premiereregeling grote invloed op het Fonds. Het Fonds ligt op schema met de implementatie hiervan. Het Fonds volgt de ontwikkelingen in de (financiële) positie in hoofdzaak aan de hand van de rapportages van de uitbestedingspartners. De VC beveelt in dit verband aan om assertiever te zijn richting uitbestedingspartners met betrekking tot de normen die het Fonds stelt met betrekking tot rapportage en toelichting.

De VC heeft zich gedurende de visitatie nog geen oordeel kunnen vormen over de toekomstvisie aangezien deze ten tijde van de visitatie nog in bewerking was. De VC doet in dit verband aanbevelingen met betrekking tot de eerdergenoemde capaciteitsanalyse, het expliciteren van de belangenafweging van de diverse stakeholders bij (strategische keuzes) en waarborging van de continuïteit van de fondsorganen.

Een aantal belangrijke zaken zoals een nieuwe ALM-studie en een risicobereidheids-onderzoek zijn voor 2017 voorzien. Het Fonds is voornemens om de noodzakelijke verbeteringen in de ABTN in één keer in de loop van 2017 te realiseren.

c. Governance

Het Fonds heeft naar aanleiding van het on-site onderzoek van DNB een aantal documenten verbeterd en is bezig met andere documenten, waarbij een systematische integriteitsrisicoanalyse, een incidentenregeling en een klokken-luidersregeling niet mogen ontbreken. De VC beveelt in dat verband aan om behalve aan de opzet ook aandacht te besteden aan de werking en ervoor te zorgen dat de aan te brengen verbeteringen "in het DNA van het Fonds" komen.

Het Fonds heeft een nieuw uitbestedingsbeleid opgesteld waaraan de bestaande overeenkomsten met uitbestedingspartners nog getoetst moeten worden. De VC beveelt voorts aan om de rapportages over interne controle van de uitbestedings-partners te toetsen aan het eigen risico-universum.

d. Geschiktheid

Het Fonds besteedt goed aandacht aan de blijvende geschiktheid van de leden van de fondsorganen. Het opleidingsplan voor het VO kan meer gestructureerd worden opgezet. Zoals eerder opgemerkt dient bewaakt te worden dat het benodigde tijdsbeslag geen knelpunt wordt in relatie tot de uitdagende agenda van het Fonds.

e. Beleggingen

Ten aanzien van de beleggingscyclus is naar aanleiding van het on-site onderzoek door DNB een aantal verbeterpunten geconstateerd. De VC heeft wel kunnen waarnemen dat het Fonds in materiële zin rendementen en risico's in de beleggingsportefeuille goed weet te duiden en bijzonderheden kan uitleggen. VISITATIECOMMISSIE HOLLAND PAGINA 34 VAN 36 Vastlegging van de opzet van risico- en rendementsrapportage als normstelling voor de rapportage van de uitbestedingspartners en aansturing van dier rapportageproces zijn voor verbetering vatbaar. Daarenboven constateert de VC dat de verdere versterking van de beleggingscyclus de komende tijd een iteratief proces zal moeten zijn, aangezien zaken als de nog uit voeren ALM-studie en risicobereidheids-onderzoek tot nieuwe strategische inzichten kunnen leiden.

f. Risico's

Het Fonds maakt naar aanleiding van het on-site onderzoek voortvarend werk van het versterken van het risicomanagement. Dit raakt het volledige risico-universum, dus ook de integriteitsrisico's, de ICT-risico's en de uitbestedingsrisico's. De VC beveelt aan dat het Fonds zelf het beoogde volwassenheidsniveau van het risicomanagement-beleid kiest. Dat kan leiden tot een hogere ambitie dan wat minimaal is vereist. Daarnaast beveelt de VC aan om ook aandacht te besteden aan de noodzakelijke infrastructuur om het beleid te toetsen.

g. Communicatie

Het Fonds voert in algemene zin een adequaat communicatiebeleid. Enkele ontbrekende verplichte documenten moeten nog op de website worden aangevuld. De communicatie kan nog verder worden verbeterd door een deelnemerspanel te overwegen en in communicatie over onzekerheid de door toezichthouders aanbevolen terminologie te gebruiken.

De visitatiecommissie

Kees Vernooij

Dries Nagtegaal

Niek de Jager

Reactie Bestuur op rapport van de Visitatie Commissie

Het bestuur heeft kennis genomen van de aanbevelingen van de visitatie commissie in de vergadering met de Visitatie Commissie op 22 mei 2017 en zal deze in haar toekomstige beleid en uitvoering meewegen.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming van saldo van baten en lasten; in duizenden euro)

Activa	2016	2015
Beleggingen voor risico pensioenfondsen [1]		
Onroerende zaken		
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	10.623	11.482
Zakelijke waarden		
Beleggingsfondsen in aandelen	164.103	139.951
Vastrentende waarden		
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	408.916	397.203
Derivaten		
Valutatermijncontracten	454	310
Euroswaps	33.928	22.174
	34.382	22.484
Overige beleggingen		
Commodities	13.222	9.943
Geldmarktfondsen	325	0
	13.547	9.943
	631.571	581.063
Beleggingen voor risico deelnemers [2]		
Onroerende zaken		
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	79	146
Zakelijke waarden		
Aandelenbeleggingsfondsen	46.278	36.094
Vastrentende waarden		
Obligatiebeleggingsfondsen	71.726	57.831
Overige beleggingen		
Multimanagerfondsen en liquiditeiten	2.415	1.133
	120.498	95.204
Vorderingen en overlopende activa [3]	9.051	8.206
Liquide middelen [4]	881	2.013
	762.001	686.486

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2016	2015
Reserves		
Algemene reserve [5]	-38.216	-40.800
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [6]	640.293	585.995
Overige technische voorzieningen [7]	6.668	1.916
	646.961	587.911
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [8]	120.498	95.204
Kortlopende schulden en overlopende passiva [9]	32.758	44.171
	762.001	686.486

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfond		
Directe beleggingsopbrengsten [10]	4.439	4.540
Indirecte beleggingsopbrengsten [11]	56.892	-11.844
Kosten vermogensbeheer [12]	-54	-342
	61.277	-7.646
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers		
Indirecte beleggingsopbrengsten [13]	6.654	-421
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [14]	3.307	19.385
Premiebijdragen voor risico deelnemers [15]	21.526	6.536
Saldo van overdrachten van rechten [16]	2.651	-934
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers [17]	-2.886	-6.128
Pensioenuitkeringen [18]	-5.215	-4.628
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfond		
[19]		
Toevoeging pensioenopbouw	-2.687	-19.975
Toevoeging indexering en overige toeslagen	0	0
Rentetoevoeging	349	-974
Onttrekking voor uitkeringen	5.223	4.632
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	154	137
Wijziging marktrente	-67.381	-46.981
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	353	6.777
Overige mutaties	2.375	-2.474
Wijziging actuariële grondslagen	7.316	0
	-54.298	-58.858

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2016	2015
Mutatie overige technische voorzieningen		
Schadereserve AOP en overlijdensrisico Ao-ers [20]	-4.818	-364
Voorziening langdurig zieken module 2 [21]	66	193
	-4.752	-171
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [22]	-25.294	13
Herverzekering		
Premies [23]	-2.042	-2.393
Uitkering uit herverzekering [24]	2.304	6.030
Resultaatdeling [25]	553	0
	815	3.637
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [26]	-1.252	-1.251
Overige baten en lasten [27]	51	-9
Saldo van baten en lasten	2.584	-50.475
Bestemming van het saldo		
Algemene reserve	2.584	-50.475
	2.584	-50.475

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2016	2015
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Bijdragen	4.159	23.537
Herverzekering en resultaatdeling herverzekering	2.267	2.238
Overgenomen pensioenverplichtingen	2.582	399
Overige	51	1
	9.059	26.175
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen en afkoopsommen	-5.198	-4.616
Overgedragen pensioenverplichtingen	-271	-5.264
Herverzekeringspremies	-1.825	-2.393
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.131	-1.266
Overige	0	-8
	-8.425	-13.547
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	3.966	4.708
Verkopen beleggingen	165.828	182.637
	169.794	187.345
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-171.502	-197.987
Kosten vermogensbeheer	-58	-469
	-171.560	-198.456
Mutatie geldmiddelen	-1.132	1.517
Saldo geldmiddelen begin boekjaar	2.013	496
Saldo geldmiddelen einde boekjaar	881 ¹⁾	2.013 ¹⁾

1) Inclusief banksaldo depotbank.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Kernactiviteit

De kernactiviteiten van het fonds staan omschreven in de statuten en de ABTN. Statutair is het fonds gevestigd in Utrecht en staat ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41184467. Het fonds verricht geen andere werkzaamheden dan die welke zijn gerelateerd aan de (uitvoering van de) pensioenregeling(en). De rechtsvorm van de stichting past goed bij het non-profit karakter van het fonds en is overigens in de pensioensector gebruikelijk. Dat geldt ook voor de uit de Pensioenwet voortvloeiende governance structuur, bestaande uit een bestuur, verantwoordingsorgaan en intern toezicht.

Toepassing Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Waardering

Algemene grondslagen

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden overige activa en passiva gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten). Voor vorderingen wordt rekening gehouden met een aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen 2016

In 2016 heeft de Commissie Overlevingstafels van het AG een nieuwe prognosetafel gepubliceerd, zijnde de Prognosetafel AG2016, en heeft het fonds besloten over te gaan op deze nieuwe overlevingstafel. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2016 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verhoogd met 1.503 als gevolg van deze schattingswijziging. Dit effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Ook heeft het fonds ultimo 2016 besloten om over te gaan op een andere ervaringssterfte. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2016 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verlaagd met 9.846 als gevolg van deze schattingswijziging. Het effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Tevens heeft het bestuur besloten om de reservering voor het latent partnerpensioen en ongehuwdenouderdompensioen te wijzigen een van bepaald partnersysteem naar onbepaald partnersysteem. Hierdoor is de voorziening verhoogd met 1.027. het effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening is in 2016 ook als mutatie in het resultaat verwerkt.

Per saldo is de voorziening in 2016 verlaagd met 7.316 als gevolg van bovengenoemde schattingswijzigingen en in de staat van baten en lasten verwerkt onder de mutatie van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de marktwaarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Schattingen van de marktwaarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

Buitenlandse valuta

Activa en passiva in buitenlandse valuta zijn omgerekend tegen de ultimo jaar geldende koersen gedurende het jaar.

Aandelen, indirecte vastgoedbeleggingsfondsen en overige beleggingen

De ter beurse genoteerde aandelen zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde, zijnde de beurswaarde. De niet ter beurse genoteerde fondsen zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde gebaseerd op onderliggende marktwaarde.

Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen

De obligaties zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurswaarde.

Leningen op schuldbekentenis

De leningen op schuldbekentenis zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde. Onder marktwaarde wordt in dit verband verstaan de contante waarde van de toekomstige kasstromen op basis van het effectieve markttrente ultimo het verslagjaar van overeenkomstige leningen, rekening houdend met kredietrisico en met de mogelijkheid van vervroegde aflossing.

Deposito's

De deposito's zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde.

Derivaten

De derivaten zijn gewaardeerd tegen de reële waarde.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor risico van het fonds worden aangehouden.

Algemene reserve

Aan de algemene reserve worden de jaarresultaten toegevoegd cq onttrokken. Wanneer door tegenvallende resultaten de financiële positie verslechtert, neemt de algemene reserve af en daarmee ook de toeslagruimte.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken.

Intrest

Rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank ultimo 2016. De gewogen gemiddelde marktrente ultimo 2016 bedraagt 1,45% (2015: 1,83%).

Rentetoevoeging

Onder het FTK is de rentetoevoeging gelijk aan de 1-jaars rente. Op basis van de DNB rentetermijnstructuur primo 2016 is deze rente gelijk aan -0,06% (2015: 0,181%).

Sterfte

Prognosetafel AG2016 (startjaar 2017) waarop fondsspecifieke ervaringssterfte wordt toegepast.

Gehuwdheid

Bij de vaststelling van de voorziening voor partnerpensioen wordt uitgegaan van het onbepaalde-partnersysteem.

Uitkeringen

De uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld.

Leeftijden

De leeftijden worden in maanden nauwkeurig bepaald.

Leeftijdsverschil

Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op 3 jaar gesteld (man ouder dan vrouw).

Kosten

In de voorziening pensioenverplichtingen is een excassovoorziening begrepen van 3% van de netto voorziening.

Overige technische voorzieningen

Voorziening schadereserve AOP

Voor de deelnemers die op 1 januari 2003 arbeidsongeschikt zijn, is een voorziening gevormd. Hierin worden salarisafhankelijke, extra stortingen gedaan in module 3. In boekjaar 2010 is deze voorziening uitgebreid met de deelnemers die na 1 januari 2003 arbeidsongeschikt zijn geworden. Vanuit de voorziening schadereserve AOP worden salarisafhankelijke, extra stortingen gedaan in module 3.

Voorziening langdurig zieken module 2

Voor deelnemers die op balansdatum ziek zijn, is rekening gehouden met de verwachte toekomstige schadelast door vorming van de voorziening voor langdurig zieken. De voorziening met betrekking tot module 1 is inbegrepen in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds. Ter afdekking van dit latent arbeidsongeschiktheidsrisico is een voorziening gevormd ter grootte van de risicopremie voor toekomstige arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en premievrijstelling. Met ingang van boekjaar 2015 is een vordering op de herverzekeraar opgenomen die gelijk is aan de hoogte van deze voorziening. De vorming van deze vordering is in de staat van baten en lasten opgenomen als baat onder de uitkeringen uit herverzekering.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de technische voorzieningen voor risico deelnemers (module 2 en 3) worden bepaald door de waardering van de tegenover deze voorziening aangehouden beleggingen.

Resultaatbepaling

Algemeen

De lasten en baten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder directe beleggingsopbrengsten wordt bij vastrentende waarden verstaan de rente-opbrengst verminderd met de kosten; bij de aandelen wordt hier onder verstaan het bruto-dividend verminderd met de kosten. De intresten van overige activa en passiva worden opgenomen op basis van nominale bedragen.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder indirecte beleggingsopbrengsten worden de volgende resultaten opgenomen:

- gerealiseerde en niet-gerealiseerde koersverschillen van aandelen vastgoedmaatschappijen, aandelen, obligaties en leningen op schuldbekentnissen;
- boetes bij vervroegde aflossingen van leningen op schuldbekentenis;
- valutaverschillen inzake deposito's en bankrekeningen in buitenlandse valuta en valutatermijntransacties.

Kosten van vermogensbeheer

Onder de kosten van vermogensbeheer worden de administratiekosten opgenomen die verband houden met het beheer van de beleggingen.

Herverzekering

Bij Elips Life AG zijn het overlijdensrisico en het premievrijstellingsrisico bij arbeidsongeschiktheid herverzekerd. Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

Pensioenvermogen

Het pensioenvermogen is gelijk aan de reserves + technische voorzieningen + voorzieningen voor risico deelnemers.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen/ uitlotingen/ (af)lossingen	Gerealiseerde koers- verschillen	Niet gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2016
Onroerende zaken						
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	11.482	0	-1.704	69	776	10.623
Zakelijke waarden						
Beleggingsfondsen in aandelen	139.951	32.267	-21.651	697	12.839	164.103
Vastrentende waarden						
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	397.203	134.144	-141.430	813	18.186	408.916
Derivaten						
Valutatermijncontracten	-470	1.576	0	-1.576	358	-112
Euroswaps	-19.454	64	0	-64	23.596	4.142
Reclassificatie naar passivazijde	42.408					30.352
	22.484	1.640	0	-1.640	23.954	34.382
Overige beleggingen						
Commodities	9.943	2.100	0	0	1.179	13.222
Geldmarktfondsen	0	1.350	-1.025	0	0	325
	9.943	3.450	-1.025	0	1.179	13.547
Totaal belegd vermogen activazijde	581.063	171.501	-165.810	-61	56.934	631.571
Derivaten						
Valutatermijncontracten	780					566
Euroswaps	41.628					29.786
Totaal belegd vermogen passivazijde	42.408	0	0	0	0	30.352
Totaal belegd vermogen	538.655	171.501	-165.810	-61	56.934	601.219

Er wordt niet direct belegd in aangesloten ondernemingen. Indirecte beleggingen in aangesloten ondernemingen zijn niet substantieel.

Reclassificatie beleggingen ten behoeve van risicoparagraaf

Bij toepassing van het Look Through principe wordt door de betreffende beleggingsfondsen heen gekeken en vervolgens worden deze componenten toebedeeld naar hun desbetreffende beleggingscategorie.

	Stand ultimo 2016	Liquide middelen	Overlopende intrest	Te vorderen dividend- belasting voor risico fonds	Overlopende aan/ en verlopen beleggingen	Toepassing Look Through	Stand ultimo 2016 na Look Through
Onroerende zaken	10.623	0	0	0	0	200	10.823
Zakelijke waarden	164.103	0	0	23	0	-4.305	159.821
Vastrentende waarden	408.916	0	3.093	0	0	18.792	430.801
Derivaten	4.030	0	62	0	0	-3.075	1.017
Overige beleggingen	13.547	50	0	0	0	-11.612	1.985
	601.219	50	3.155	23	0	0	604.447

Methodiek bepaling marktwaarde (opgesteld op basis van Look Through)

Level 1: Directe marktwaardering: beursnotering in een actieve markt (waarop geen prijsaanpassingen worden uitgevoerd).

Level 2: Afgeleide marktwaardering: geen directe beursnotering maar andere uit de markt waarneembare data danwel een prijs gebaseerd op een transactie in een niet actieve markt met niet-significante prijsaanpassing (gebaseerd op aannames en schattingen).

Level 3: Modellen en technieken: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden.

31 december 2016

Categorie	Level 1 Directe markt- notering	Level 2 Afgeleide markt- notering	Level 3 Modellen en technieken niet gebaseerd op markt- data	Stand ultimo 2016
Onroerende zaken				
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	0	0	10.823	10.823
Zakelijke waarden				
Beleggingsfondsen in aandelen	60.295	99.526	0	159.821
Vastrentende waarden				
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	430.801	0	0	430.801
Derivaten				
Valutatermijncontracten	0	-3.214	0	-3.214
Euroswaps	0	4.219	0	4.219
Total returnswaps	0	12	0	12
	0	1.017	0	1.017
Overige beleggingen				
Liquide middelen	1.985	0	0	1.985
Totaal belegd vermogen	493.081	100.543	10.823	604.447

31 december 2015

Categorie	Level 1	Level 2	Level 3	Stand ultimo 2015
	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Modellen en technieken niet gebaseerd op markt- data	
Onroerende zaken				
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	0	0	10.675	10.675
Zakelijke waarden				
Beleggingsfondsen in aandelen	52.312	85.093	0	137.405
Vastrentende waarden				
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	412.329	0	0	412.329
Derivaten				
Valutatermijncontracten	0	-103	0	-103
Euroswaps	0	-20.224	0	-20.224
Total return swaps	0	0	-28	-28
	0	-20.327	-28	-20.355
Overige beleggingen				
Liquide middelen	1.357	0	0	1.357
Totaal belegd vermogen	465.998	64.766	10.647	541.411

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Categorie	Stand	Aankopen	Verkopen	Rente	Gerealiseerde	Stand
	ultimo			herbelegd	en niet-gerealiseerde	
	2015				koersverschillen	2016
Onroerende zaken						
Indirecte vastgoedbeleggingsfondsen	146	191	-254	0	-4	79
Zakelijke waarden						
Aandelenbeleggingsfondsen	36.094	11.967	-5.764	0	3.981	46.278
Vastrentende waarden						
Obligatiebeleggingsfondsen	57.831	17.091	-5.631	0	2.435	71.726
Overige beleggingen						
Liquiditeiten en multimanagerfondsen	1.133	34.032	-32.833	13	70	2.415
Totaal belegd vermogen	95.204	63.281	-44.482	13	6.482	120.498

Er wordt niet direct belegd in aangesloten ondernemingen.

De beleggingen voor risico deelnemers hebben betrekking op de Pensioenregeling 2016, Excedentregeling (module 2) en Vrijwillig Bijsparen (module 3).

De specificatie naar module van de beleggingen voor risico deelnemers is als volgt:

Module	Stand 31 december 2016	Stand 31 december 2015
Module 2	101.818	82.457
Module 3	14.055	12.747
Pensioenregeling 2016	4.625	0
	120.498	95.204

Het vermogen van de modules 2 en 3 is per 31 december 2016 in de volgende producten belegd:

Produkt	Pensioen- regeling 2016	Exedent- regeling	Vrijwillig Bijsparen	Totaal
LifeCycle Mix	4.587	98.449	13.813	116.849
Eigen Verdeling	20	1.427	90	1.537
Vrije Keus	11	1.853	140	2.004
Spaarrekening	7	89	12	108
Totaal 31 december 2016	4.625	101.818	14.055	120.498

Het vermogen van de modules 2 en 3 is per 31 december 2015 in de volgende producten belegd:

Produkt	Exedent- regeling	Vrijwillig Bijsparen	Totaal
LifeCycle Mix	79.631	12.495	92.126
Eigen Verdeling	1.187	151	1.338
Vrije Keus	1.617	101	1.718
Spaarrekening	22	0	22
Totaal 31 december 2015	82.457	12.747	95.204

	2016	2015
[3] Vorderingen en overlopende activa		
Lopende intrest en dividend		
Hieronder is opgenomen de aan het boekjaar toe te rekenen intrest en dividend van:		
Obligaties	3.093	3.427
Derivaten	62	-751
	3.155	2.676
Overige vorderingen		
Terugvorderbare dividendbelasting pensioenspaarders	6	4
Terugvorderbare dividendbelasting fonds	23	30
Verzekeringsmaatschappijen	5.867	5.495
Overige	0	1
	5.896	5.530
Met uitzondering van een gedeelte van de vordering op verzekeringsmaatschappijen, hebben alle vorderingen en overlopende activa hebben een looptijd van korter dan één jaar.		
Totaal vorderingen en overlopende activa	9.051	8.206
[4] Liquide middelen		
Depotbanken	50	50
ING Bank N.V.	831	1.963
	881	2.013
De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het fonds.		
Totaal activa	762.001	686.486

Passiva	2016	2015
Reserves		
[5] Algemene reserve		
Stand per 1 januari	-40.800	9.675
Bij / af: uit bestemming saldo	2.584	-50.475
Stand per 31 december	-38.216	-40.800
De minimaal vereiste dekkingsgraad is door het pensioenfonds vastgesteld op:	103,6%	103,8%
De vereiste dekkingsgraad is:	112,1%	113,2%
De dekkingsgraad is:	95,0%	94,0%
De beleidsdekkingsgraad is:	92,2%	95,8%
Aangezien de dekkingsgraad per 31 december 2014 kleiner was dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, is er voor 1 juli 2015 een herstelplan ingediend bij DNB.		
Het pensioenvermogen bedraagt:	729.243	642.315
Technische voorzieningen		
[6] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
De voorziening pensioenverplichtingen per 31 december is als volgt opgebouwd:		
- Deelnemers	217.616	227.582
- Gewezen deelnemers	310.380	263.118
- Pensioengerechtigden	112.297	95.295
Stand per 31 december	640.293	585.995

	2016	2015
Stand per 1 januari	585.995	527.137
Mutaties		
Toevoeging pensioenopbouw	2.687	19.975
Toevoeging indexering, overige toeslagen en korting	0	0
Rentetoevoeging	-349	974
Onttrekking voor uitkeringen	-5.223	-4.632
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-154	-137
Wijziging marktrente	67.381	46.981
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-353	-6.777
Overige mutaties ¹⁾	-2.375	2.474
Wijziging actuariële grondslagen	-7.316	0
Stand per 31 december	640.293	585.995
[7] Overige technische voorzieningen		
Schadereserve AOP en overlidensrisico AO-ers		
Stand per 1 januari	1.099	735
Mutatie via staat van baten en lasten	4.818	364
Stand per 31 december	5.917	1.099
Tot en met 31 december 2015 was deze post grotendeels inbegrepen in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds. De hoge mutatie in boekjaar 2016 wordt voor een deel gecompenseerd door een vrijval (verantwoord onder de overige mutaties) in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.		
Voorziening langdurig zieken		
Stand per 1 januari	817	1.010
Mutatie via staat van baten en lasten	-66	-193
Stand per 31 december	751	817
Totaal overige technische voorzieningen	6.668	1.916

1) De voornaamste posten zijn actuariële resultaat op sterfte, arbeidsongeschiktheid en op mutaties en de benodigde inrestt toevoeging.

	2016	2015
[8] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Stand per 1 januari	95.204	95.217
Stortingen	21.526	6.536
Onttrekkingen	-2.886	-6.128
Rendement (inclusief rebates en verrekening van kosten)	6.654	-421
Stand per 31 december	120.498	95.204
De specificatie van de voorziening voor risico deelnemers is als volgt:		
Module 2		
Stand per 1 januari	82.457	81.911
Bij: totale mutatie voorziening	19.361	546
Stand per 31 december	101.818	82.457
Module 3		
Stand per 1 januari	12.747	13.306
Bij: totale mutatie voorziening	1.308	-559
Stand per 31 december	14.055	12.747
Premieregeling 2016		
Stand per 1 januari	0	0
Bij: totale mutatie voorziening	4.625	0
Stand per 31 december	4.625	0

	2016	2015
[9] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Derivaten (zie voor opbouw toelichting [1] Beleggingen voor risico pensioenfonds)	30.352	42.408
Nog te betalen bankkosten	3	0
Loonheffing en sociale lasten	127	111
Te betalen vermogensbeheer-, pensioenuitvoerings- en administratiekosten	395	284
Aangesloten ondernemingen	1.624	772
Vooruitontvangen bedragen volgend boekjaar	25	366
Nog te herbeleggen dividendbelasting m.b.t. beleggingen voor risico deelnemers	232	230
	32.758	44.171
Alle schulden en overlopende passiva hebben een looptijd van korter dan één jaar.		
Totaal passiva	762.001	686.486

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met AZL voor een periode van vijf jaar die jaarlijks opzegbaar is. De overeenkomst met de vermogensbeheerder (NNIP) is maandelijks opzegbaar. Verder zijn er geen investeringscommitments aangegaan.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen belangrijke gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Baten en lasten	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
[10] Directe beleggingsopbrengsten		
Aandelen vastgoedmaatschappijen	158	575
Aandelen	643	528
Vastrentende waarden	5.323	5.795
Derivaten	-1.613	-2.219
Banken	-68	-59
Intrest waardeoverdrachten	-4	-80
	4.439	4.540
[11] Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde koersverschillen:</i>		
Aandelen vastgoedmaatschappijen	69	69
Aandelen	697	3.037
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	813	-114
Valutatermijncontracten	-1.576	-9.397
Euroswaps	-64	63.508
Overige beleggingen	0	-1
Valutaverschillen	19	-1
	-42	57.101
<i>Niet-gerealiseerde koersverschillen:</i>		
Aandelen vastgoedmaatschappijen	776	614
Aandelen	12.839	7.814
Obligaties en vastrentende beleggingsfondsen	18.186	-10.010
Commodities	1.179	-3.152
Valutatermijncontracten	358	1.394
Euroswaps	23.596	-65.605
	56.934	-68.945

	2016	2015
[12] Kosten vermogensbeheer		
Beheerloon en rabates	-54	-286
Bewaarloon	0	-56
	-54	-342
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	61.277	-7.646
Het beheerloon en de rebates over 2016 / 2015 kunnen als volgt nader worden gespecificeerd:		
– Beheerloon		
• Vastrentende waarden	-168	-204
• Fiduciair beheer overig	-401	-594
• Overig niet toe te bedelen	-134	-138
– Rebate fees		
• Aandelen	223	131
• Vastrentende waarden	426	463
	-54	-342
De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekend zijn in de aan- en verkoopprijzen. Voor een uitsplitsing van de totale kosten vermogensbeheer naar de verschillende beleggingscategorieën wordt verwezen naar het bestuursverslag. Deze kosten wijken af van de genoemde kosten in het bestuursverslag, omdat daar ook kosten zijn opgenomen die zijn verwerkt in het nettorendement.		
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers		
[13] Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Niet-gerealiseerde koersverschillen:</i>		
Vastgoedbeleggingsfondsen	-4	5
Aandelenbeleggingsfondsen	3.981	23
Obligatiebeleggingsfondsen	2.435	-285
Overige beleggingen	83	46
Rebates	211	0
Ingehouden kosten	-52	-210
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	6.654	-421

[14] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Periodieke premies

	2016	2015
	3.307	19.385
	3.307	19.385
De kostendekkende, gedempte en feitelijke premies zijn als volgt:		
– Kostendekkende premie basisregeling	24.335	28.715
– Gedempte kostendekkende premie basisregeling	n.v.t.	25.755
– Feitelijke premie basisregeling	24.491	25.823
De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord.		
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	2.042	18.889
– Opslag in stand houden vereist vermogen	11	2.274
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.098	1.114
– Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	0	0
– Stortingen BPR	21.184	6.438
	24.335	28.715
De feitelijke premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	2.042	16.239
– Opslag in stand houden vereist vermogen	11	1.964
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.098	1.114
– Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	0	0
– Stortingen BPR	21.184	6.438
– Overschot	156	68
	24.491	25.823

Bij de bepaling van de aan het boekjaar toe te rekenen premie is rekening gehouden met verleende premiekortingen en/of premieopslagen.

In het boekjaar is geen korting verstrekt aan de aangesloten ondernemingen.

De feitelijke premie is vastgesteld als een leeftijdsafhankelijk percentage van de pensioengrondslag (12,96 x het maandsalaris minus franchise). De pensioenregeling is aangemerkt als een DC-regeling en de feitelijke premie zou kostendekkend dienen te zijn gedurende de looptijd van de uitvoeringsovereenkomst.

	2016	2015
[15] Premiebijdragen voor risico deelnemers		
Stortingen	21.526	6.536
[16] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	6	112
Overgedragen pensioenverplichtingen	-271	-5.269
Interne waardeoverdrachten	2.916	4.223
	2.651	-934
[17] Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers		
Onttrekkingen ten behoeve van inkoop rechten en uitgaande waardeoverdrachten	-2.886	-6.128
[18] Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	-3.720	-3.254
Partnerpensioen	-1.249	-1.153
Wezenpensioen	-174	-152
Afkopen	-72	-69
	-5.215	-4.628
[19] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Toevoeging pensioenopbouw	-2.687	-19.975
Toevoeging indexering, overige toeslagen en korting	0	0
Rentetoevoeging	349	-974
Onttrekking voor uitkeringen	5.223	4.632
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	154	137
Wijziging marktrente	-67.381	-46.981
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	353	6.777
Overige mutaties ¹⁾	2.375	-2.474
Wijziging actuariële grondslagen	7.316	0
	-54.298	-58.858

1) De voornaamste posten zijn actuariel resultaat op sterfte, arbeidsongeschiktheid en op mutaties en de benodigde inresttoevoeging.

	2016	2015
Mutatie overige technische voorzieningen		
[20] Voorziening schadereserve AOP en overlijdensrisico AO-ers	-4.818	-364
[21] Voorziening langdurig zieken	66	193
	-4.752	-171
[22] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Rendement	-6.654	421
Stortingen (inclusief inkomende bovenmatige waardeoverdrachten)	-21.526	-6.536
Onttrekkingen	2.886	6.128
	-25.294	13
Herverzekering		
[23] Premies	-2.042	-2.393
[24] Uitkeringen uit herverzekering		
Premievrijstelling	251	272
Premievrijstelling mutatie vordering	739	3.215
Kapitaal bij overlijden	1.380	1.726
Mutatie vordering u.h.v. langdurig zieken	-66	817
	2.304	6.030
[25] Resultaatdeling		
Mutatie in technisch resultaat	553	0
Totaal herverzekering	815	3.637

	2016	2015
[26] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-828	-891
Accountant (controle opdracht jaarrekening en DNB-staten)	-38 ¹⁾	-47
Actuaris	-217	-247
De Nederlandsche Bank	-45	-34
Autoriteit Financiële Markten	-4	-4
Visitatiecommissie	-12	-12
Bestuurskosten (bestuursverkiezing, vergaderzaal en bestuurs aansprakelijkheidsverzekering)	-7	-7
Overige advieskosten	-79	0
Opleidingskosten	-16	-3
Diverse kleine posten	-6	-6
	-1.252	-1.251
[27] Overige baten en lasten		
Diversen	51	-9
Saldo van baten en lasten	2.584	-50.475
	2016	2015
Actuariële analyse		
Beleggingsopbrengsten	-6.048	-55.611
Premies	396	-353
Waardeoverdrachten	88	1.620
Kosten	0	0
Uitkeringen	8	4
Sterfte	681	403
Arbeidsongeschiktheid	157	4.054
Mutaties	-112	-131
Overige mutaties technische voorzieningen	7.363	-452
Andere oorzaken	51	-9
	2.584	-50.475

1) Inclusief een vrijval van een raming m.b.t. voorgaand boekjaar ad 3. Het budget voor de controle over boekjaar 2016 bedraagt -41.

Bezoldiging bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan

De bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland ontvangen geen vergoeding.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2016 had de stichting geen personeel in dienst.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Financiering

Het fonds heft bij de werkgever een premie op basis van leeftijdsstaffels.

De omvang van de premie is voldoende te achten voor de opbouw van de in enig jaar te verkrijgen aanspraken, de dekking van het overlijdensrisico en het risico van premievrije deelneming wegens arbeidsongeschiktheid. Verder bevat de premie een component ter dekking van de kosten in het boekjaar en ter vorming van de voorziening voor excassokosten en wordt rekening gehouden met het beoogde weerstandsvermogen.

Er kan voor een door het bestuur vast te stellen periode een korting op de premie worden verleend op grond van de vermogenspositie van het fonds. De korting wordt slechts verleend indien er sprake is van een toereikende voorziening pensioenverplichtingen en een toereikend weerstandsvermogen.

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds.

Resultaatbestemming

In de bestuursvergadering van 16 juni 2017 heeft het bestuur besloten het positieve resultaat over het boekjaar 2016 van € 2.584.000,- toe te voegen aan de algemene reserve.

Risicoparagraaf

(in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Eind 2016 wordt geen rekening meer gehouden met eventuele additionele risico's. Hieromtrent heeft afstemming plaats gevonden met, bestuur, waarmerkend actuaris en DNB. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2016 van 112,1% en 2015 van 113,2%.

	2016		2015	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	23.683	3,7	26.803	4,6
Zakelijke waarden risico (S2)	55.926	8,6	50.968	8,6
Valutarisico (S3)	14.989	2,3	18.645	3,2
Grondstoffenrisico (S4)	5.181	0,8	4.747	0,8
Kredietrisico (S5)	29.122	4,5	27.679	4,7
Verzekeringstechnisch risico (S6)	24.653	3,8	22.937	3,9
Concentratierisico (S8)	0	0,0	8.786	1,5
Actief beheerrisico (S10)	6.350	1,0	5.233	0,9
Diversificatie-effect	-66.758	-10,3	-75.556	-12,9
Vereist eigen vermogen voor risico fonds	93.146	14,4	90.242	15,3
Afname voor toerekening technische voorziening	0	-2,3	0	-2,1
Totaal vereist eigen vermogen	93.146	112,1	90.242	13,2
Aanwezige dekkingsgraad		95,0		94,0
Beleidsdekkingsgraad		92,2		95,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad		103,6		103,8
Strategisch vereiste dekkingsgraad		112,1		113,2

De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2016 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een tekort verkeert. In boekjaar 2016 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 92,2%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2015 van 95,8%, is de beleidsdekkingsgraad afgenomen met 3,6%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Onderstaande duratiecijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 22,0.

Duratie van de pensioenverplichtingen 23,3.

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico fonds (A)	55.362		55.362	
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	33.172		31.679	
Renterisico	22.190	3,4	23.683	3,7
Afdekkingspercentage (B/A)		59,9		57,2

Hoogte buffer

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 22.190 (3,4%) en voor het strategisch renterisico 23.683 (2,7%) ultimo 2016.

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefonds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

Verdeling onroerende zaken en zakelijke waarden per categorie:

Onroerende zaken, niet beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingsfondsen
Ontwikkelde markten (Mature markets)
Opkomende markten (Emerging markets)

2016		2015	
€	%	€	%
10.823	6,3	10.675	7,2
144.780	84,9	127.306	86,0
15.041	8,8	10.099	6,8
170.644	100,0	148.080	100,0

Derivaten

Strategisch dekt het fonds het zakelijke waarden risico niet af.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch aandelen- en vastgoedrisico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 61.154 (9,5%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 55.926 (8,6%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een gedeelte van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte) van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

Verdeling beleggingsportefeuille onroerende zaken, aandelen en vastrentende waarden naar valuta voor afdekking met derivaten

Euro
Amerikaanse dollar
Australische dollar
Britse pound sterling
Hongkongse dollar
Japanse yen
Zwitserse francs
Indiase Roepia
Overige valuta

2016		2015	
€	%	€	%
429.439	71,0	399.326	71,3
73.501	12,2	68.679	12,3
5.061	0,8	3.899	0,7
18.529	3,1	28.734	5,1
4.134	0,7	4.523	0,8
15.718	2,6	8.775	1,6
6.585	1,1	5.800	1,0
3.488	0,6	3.272	0,6
47.992	7,9	37.401	6,6
604.447	100,0	560.409	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Verdeling beleggingsportefeuille onroerende zaken, aandelen en vastrentende waarden naar valuta na afdekking met derivaten</i>				
Euro	532.373	88,1	481.575	86,3
Amerikaanse dollar	4.348	0,7	12.751	2,3
Australische dollar	5.051	0,8	3.899	0,7
Britse pound sterling	1.651	0,3	12.351	2,2
Hongkongse dollar	4.134	0,7	4.523	0,8
Japanse yen	-1.185	-0,2	-1.163	-0,2
Zwitserse francs	6.585	1,1	5.800	1,0
Indiase Roepia	3.488	0,6	3.272	0,6
Overige valuta	48.002	7,9	36.238	7,1
	604.447	100,0	560.409	100,0

Het pensioenfonds dekt binnen de aandelenportefeuille de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen voor nagenoeg 100% af.

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten. De post valutatermijntransacties bestaat uit de volgende transacties, omgerekend in euro per 31 december 2016:

in miljoenen euro	aankoop transacties	verkoop transacties
US dollar	0	-566
Britse pound sterling	363	0
Japanse yen	91	0
	454	-566

Indien de afrekening van deze transacties op 31 december 2016 zou hebben plaatsgevonden dan zou het af te rekenen bedrag 112 lager uitvallen dan overeengekomen (ongerealiseerde resultaat van negatief 112). Strategisch dekt het fonds 59,5% van haar niet-euro beleggingen af.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 16.137 (2,5%) en voor het strategisch valuta risico 14.989 (2,3%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt in grondstoffen en loopt daarmee het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt als gevolg van marktontwikkelingen.

Het pensioenfonds belegt niet direct in grondstoffen maar doet dit met behulp van derivaten. Voorbeelden van grondstoffenderivaten zijn indexfutures en indexderivaten die kunnen worden afgesloten op verschillende categorieën zoals landbouw en vee, metalen en energie. Grondstoffen zorgen van oudsher voor diversificatievoordelen binnen de beleggingsportefeuille. Naast diversificatievoordelen bewegen grondstoffen ook mee met stijgende prijzen waardoor ze een hedge vormen tegen koopkrachtontkrachting.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 30%. De buffer voor het feitelijk grondstoffenrisico bedraagt 5.679 (0,9%) en voor het strategisch grondstoffenrisico risico 5.181 (0,8%).

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geassocieerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	148.348	34,4	142.155	34,5
AA	105.960	24,6	96.414	23,4
A	46.785	10,9	52.401	12,7
BBB	99.300	23,1	86.676	21,0
Lager dan BBB	22.959	5,3	22.705	5,5
Geen rating	7.449	1,7	11.978	2,9
	430.801	100,0	412.329	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd tot 1 jaar	16.024	3,7	15.067	3,7
Resterende looptijd van 1 tot 5 jaar	42.350	9,8	35.688	8,7
Resterende looptijd langer dan 5 jaar	353.635	82,1	349.876	84,7
Geen looptijd	18.792	4,4	11.699	2,9
	430.801	100,0	412.329	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 29.798 (4,6%) en voor het strategisch kredietrisico van 29.122 (4,5%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevenrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk en strategisch verzekeringstechnisch risico bedraagt 24.653 (3,8%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

	2016		2015	
	€	%	€	%
Onroerende zaken, aandelen en vastentende waarden				
<i>Verdeling naar regio:</i>				
Europa	460.280	67,5	442.470	78,9
Noord-Amerika	113.576	18,9	56.472	10,1
Azië	30.025	5,0	16.518	2,9
Opkomende markten	43.374	7,2	40.722	7,3
Wereldwijd	0	0,0	2.626	0,5
Overig	8.190	1,4	1.601	0,3
	601.445	100,0	560.409	100,0
Onroerende zaken				
Niet-beursgenoteerd	10.823	100,0	10.675	100,0
	10.823	100,0	10.675	100,0

Grote posten: onroerende zaken van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in onroerende zaken

CBRE PROP. FND EUROP (SP)	934	8,6	941	8,8
CBRE (SP) DUTCH RESID. FUND II	1.952	18,0	1.786	16,7
CBRE PROPERTY FUND CENT EUROPE (SP)	4.400	40,7	4.017	37,6
CBRE EUROSIRIS FUND	3.335	30,8	4.735	44,3

	2016		2015	
	€	%	€	%
Zakelijke waarden				
<i>Verdeling zakelijke waarden per sector:</i>				
Energie	9.186	5,7	8.519	6,2
Financiële instellingen	28.378	17,8	30.367	22,1
Gezondheidszorg	16.707	10,5	14.153	10,3
Industriële ondernemingen	17.560	11,0	15.389	11,2
Informatietechnologie	21.564	13,5	16.489	12,0
Telecommunicatie	8.040	5,0	7.832	5,7
Nutsbedrijven	4.058	2,5	2.885	2,1
Duurzame consumentengoederen en -diensten	18.573	11,6	16.489	12,0
Niet duurzame consumentengoederen en -diensten	13.818	8,6	14.702	10,7
Grondstoffen	9.124	5,7	8.244	6,0
Andere sectoren	12.813	8,0	2.336	1,7
	159.821	100,0	137.405	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden

Oostenrijkse staat	22.792	5,3	20.577	5,7
Franse staat	43.640	10,1	37.099	10,3
Nederlandse staat	55.751	12,9	59.318	16,5
Duitse staat	42.644	9,9	60.165	16,8

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in Capgemini Nederland N.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen. Wel is er collateral ontvangen en verstrekt met betrekking tot derivaten. Er is voor 17.304 aan collateral verstrekt en voor 23.212 aan collateral ontvangen.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico gecijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds resulteert een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 7.231 (1,1%) en voor het strategisch actief beheer risico van 6.350 (1,0%).

Vastgesteld te Utrecht, 19 juni 2017.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland

H. Knol
(voorzitter)

D.W. Neuhaus
(secretaris)

A.J. Holsappel

W. F. Heukels

J.H. van Hensbergen

Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 5.400.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 270.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor twee achtereenvolgende meetmomenten.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen. Daarom zullen op korte termijn de mogelijkheden om toeslagen te kunnen geven waarschijnlijk beperkt zijn.

Amstelveen, 19 juni 2017

drs. R.T. Schilder AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland per 31 december 2016 en van het resultaat en kasstromen over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Capgemini Nederland (de Stichting) te Utrecht gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2016;
- 2 de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2016; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen.

Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Goedkeurende controleverklaring

Materialiteit

- Materialiteit van EUR 5,4 miljoen, 0,7% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- De waardering van beleggingen
- De waardering van de technische voorzieningen

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 5,4 miljoen (2015: EUR 5,4 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2016 (ongeveer 0,7%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 270 duizend aan het Bestuur rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan NN Investment Partners B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan AZL N.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door NN Investment Partners B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door AZL N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van NN Investment Partners B.V. en AZL N.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402-type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2016 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan NN Investment Partners B.V. en AZL N.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van directe beleggingsopbrengsten, premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbesteede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het Bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 493,1 miljoen (81,6%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en EUR 111,4 miljoen (18,4%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en andere geschikte waarderingsmodellen. De beleggingen waar de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en andere geschikte waarderingsmodellen bestaan voor EUR 10,8 miljoen uit onroerende zaken, voor 99,5 miljoen uit zakelijke waarden en voor EUR 1,0 miljoen uit derivaten. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van beleggingen met behulp van schattingen een kernpunt in onze controle.

In de toelichting op pagina 52 tot en met 53 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet. Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Voor individueel significante beleggingen, waarvoor de waardering tot stand komt met behulp van schattingen, maken wij gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de ISAE 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende evaluatie op, periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van de vermogensbeheerder. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en andere geschikte waarderingsmodellen onderzocht.

De waardering van beleggingen gebaseerd op marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingsmodellen vergeleken met zelfstandig in de markt waarneembare prijzen.

De waardering van beleggingen in zakelijke waarden gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant.

De waardering van derivaten gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Wij hebben ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie verkregen na balansdatum van de waarde van beleggingen op balansdatum betrokken. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorziening komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op pagina 53 tot en met 54 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. Op pagina 74 van de toelichting (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerende actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerende actuaaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken.

Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerende actuaaris.

Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuarieel deskundige.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Voorwoord;
- Bestuur en organisatie;
- Meerjarenoverzicht;
- Missie, visie en strategie;
- Bestuursverslag;
- Verslag van het verantwoordingsorgaan;
- Verslag van de visitatiecommissie;
- Overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te

beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate –maar geen absolute mate– van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA). www.nba.nl/NL_oob_2016

Utrecht, 19 juni 2017

KPMG Accountants N.V.

J.C. van Kleef RA